

Karoliina Parkko (2017015 GRKV20SP)

HISTORIA-AIHEISEN NOVELLIN TAITTO JA KANSISUUNNITTELU

Opinnäytetyö

Graafinen muotoilu

Muotoilija (AMK)

2024

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tutkintonimike
Tekijä/ Tekijät
Työn nimi
Toimeksiantaja
Vuosi
Sivut
Työn ohjaaja(t)

Muotoilija (AMK)
Karoliina Parkko
Historia-aiheisen novellin taitto ja kansisuunnittelu
Tiina Nurmi
2024
53 sivua, joista liitteitä 15 sivua
Lehtori Tarja Brola

TIIVISTELMÄ

Tässä opinnäytetyössä käsitellään historia-aiheisen novellin taittoa kirjaksi ja sen kansisuunnittelua. Opinnäytetyön tavoitteena on luoda kohderymää, eli kirjailijan jälkipolvea, puhutteleva tuotos. Taitettava novelli sijoittuu vuoteen 1941 ja kertoo henkilökohtaisen tarinan evakkoon lähdöstä. Pääasiallisena tutkimuskysymyksenä on: *Millainen on toimiva historia-aiheisen kirjan taitto ja kansi?* Työn tavoitteiden saavuttamiseksi suoritetaan taustatutkimusta evakoiden tarinoiden merkityksestä nykyaikana, minkä näköisiä teokset ovat ja millaista kerrontaa aihe pitää sisällään.

Tutkimusosiossa vertaillaan saman aikakauden kirjojen taittoja ja kansia, niiden ilmettä ja visuaalisia piirteitä kvalitatiivisten tutkimusmetodien avulla. Tavoitteena on löytää piirteitä, joilla voisi tuoda aikakauden tunnelmaa moderniin, historia-aiheiseen kirjaan. Vertailussa keskitytään eri genrejen kirjoihin, jotta saadaan mahdollisimman laaja näkemys ajanjakson kirjoista. Kantta suunnitellessa hyödynnetään moodboard-metodia, jolla haetaan tunnelmaa ja suuntaa ennen varsinaisen luonnostelun aloitusta.

Produktiivisessa osiossa hyödynnetään tutkimustuloksia taiton ja kannen luomisessa ja käydään läpi niiden edistymistä. Tutkimuksen lisäksi tukena on typografian ja taitoin teorioita ja sääntöjä eri lähteistä. Kantavana teemana produktiossa on vaikutteiden ottaminen 1940-luvulta, mutta kirjan ilmeen pitäminen raikkaana ja modernina. Tutkimusmenetelmät onnistuivat löytämään vastauksia tutkimuskysymykseen, ja valitsemaan kirjan taittoon ja kanteen sopivia ratkaisuja.

Tuotteesta ei ole tulossa täysin valmista opinnäytetyön aikana, vaan ainoastaan kansisuunnittelu ja tarinan taitto toteutetaan opinnäytetyön puitteissa. Kirjasta ei tule kaupallista, vaan sitä on tarkoitus painattaa omakustanteena joitakin kymmeniä kappaleita, jotka menevät kirjan kirjoittajan sukulaisille.

Avainsanat: Kansisuunnittelu, kirjan taitto, kuvitus, typografia

Degree	Bachelor of Culture and Arts
Author (authors)	Karoliina Parkko
Thesis title	Layout and Book Cover Design for a History-Themed Short Story
Commissioned by	Tiina Nurmi
Time	2024
Pages	53 pages, 15 pages of appendices
Supervisor	Senior lecturer Tarja Brola

ABSTRACT

This thesis researched the kind of layout and book cover design suitable for a history-themed short storybook. The thesis aimed to design a book for the target group to present the author's legacy. The short story takes place in 1941 and tells a personal story of an evacuee. The research focused on the functionality of the book cover design and layout of a history-themed book. The purpose of the background research was to discover the meaning of the stories of evacuees, what they look like and the narrative the topic includes.

The research section compared the layouts and covers of books of the same period, focusing on the books' outlook and visual features using qualitative research methods. The purpose was to find similar features that could bring the atmosphere of the time to a modern, history-themed book. The comparison focused on different genres to get as broad a view as possible. When designing the book cover, the moodboard method was used to find the atmosphere and direction before beginning the sketching.

In the production-based stage, the research results were utilized in the layout and book cover design process and presentation of the progress of the work. In addition to the research results, different theories and rules of typography and layout design from multiple sources were used. The central theme of the production is taking influences from the 1940s while keeping the look of the book fresh and modern. The research methods were successfully chosen to reflect on selecting suitable solutions for the layout and cover of the book.

The product will not be fully finished during the thesis as only the cover and layout design were included in the research. The book will not be commercial but self-published in a few dozen copies for the relatives of the author of the book.

Keywords: Book cover design, book layout design, illustration, typography

SISÄLLYS

KESKEISET KÄSITTEET

- 1 JOHDANTO **VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.**
- 2 TUTKIMUSASETELMA JA -MENETELMÄT **VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.**
 - 2.1 Käsitekartta ja viitekehys **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**
 - 2.2 Tutkimuskysymykset ja -menetelmät **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**
- 3 TAUSTATUTKIMUS **VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.**
 - 3.1 Toimeksianto ja tavoitteet **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**
 - 3.2 Evakot ja Karjalan merkitys **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**
 - 3.3 Evakot kaunokirjallisuudessa **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**
- 4 KIRJAN TAITTO **VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.**
 - 4.1 Taittojen vertaileva tutkimus **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**
 - 4.2 Gridin suunnittelu **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**
 - 4.3 Typografia **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**
 - 4.4 Valmis taitto **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**
- 5 KANSI **VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.**
 - 5.1 Kansien vertaileva tutkimus **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**
 - 5.2 Kannen moodboard **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**
 - 5.3 Kansiluonnokset ja toteutus **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**
 - 5.4 Kannen typografia **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**
 - 5.5 Valmis kansi **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**
- 6 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS **VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.**
- 7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO **VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.**
- 8 POHDINTA **VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.**
- LÄHTEET **VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.**
- KUVALUETTELO **VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE MÄÄRITETTY.**

LIITTEET

- Liite 1. Taiton testitulostukset
- Liite 2. Valmiin taiton aukeamat
- Liite 3. Kannen moodboard
- Liite 4. Kansiluonnokset ja suunnitelma
- Liite 5. Kannen kuvittamisen vaiheita
- Liite 6. Valmis kansi

KESKEISET KÄSITTEET

Gridi (Grid)

Gridi on taittopohja, johon suunnitellaan vakiona toistuvat elementit, kuten marginaalit, palstoitus ja tekstialueet. Se jäsentää tyhjän tilan ja on yksinkertaisimmillaan yhden palstan sijoittelu sivulle. (Lyytikäinen & Riikonen 1995, 12.)

Kansisuunnittelu (Book cover design)

Kansi on kirjan ensivaikutelma ja markkinointiväline. Sen suunnitteluun kuuluu kuvitus ja typografia. Tärkein osa on etukansi, jossa tulee näkyä kirjan nimi, tekijä ja paino. Hyvän kannen kuuluisi ilmentää genreä, mutta samalla erottua joukosta. (Golombek 2016.)

Kuvitus (Illustration)

Kuvitus tukee tekstiä esimerkiksi syventäen, elävöittäen tai havainnollistaen tarinaa. Tarkoituksena voi olla myös herättää mielenkiintoa, luoda tunnelmaa ja persoonallisuutta. Kuvittajat ovat usein graafisen suunnittelun ammattilaisia tai taiteilijoita. (Toivanen 2015a.)

Kohderyhmä (Target Group)

Kohderyhmän määrittely ja ymmärtäminen on keskeinen osa viestintää. Kohderyhmä jakautuu muun muassa iän, sukupuolen, ammatin ja asuinpaikan perusteella. (Orpana s.a.)

Taitto (Layout Design)

Taitto on julkaisun elementtien sommittelua haluttuun muotoon esimerkiksi kirjassa tai nettisivuilla. Se sisältää typografiset ja graafiset elementit sekä kuvat. (Toivanen 2015b.)

Typografia (Typography)

Typografia on valmiista kirjaimista tekstin muotoilua. Typografia ei ole tekstusta tai kalligrafiaa. Sana tulee kreikkalaisista sanoista typos, leima, ja grafein kirjoittaa. (Itkonen 2012, 11.)

1 JOHDANTO

Tässä produktiivisessa opinnäytetyössä toteutetaan taitto- ja kansisuunnittelu historia-aiheiselle kirjalle. Teos on suunnattu toimeksiantajan sukulaisille ja kohderyhmä on ikänäkökulmasta laaja. Opinnäytetyö keskittyy taittoon ja kuvitusten asetteluun kirjan sisäsivuille sekä kansisuunnitteluun. Taitan tarinan kokonaan, mutta kirja ei tule täysin painovalmiiksi opinnäytetyön aikana, sillä kirja sisältää kuvituksia, jotka toteutan opinnäytetyön ulkopuolella. Käsittelen kuvituksia kuitenkin hieman silloin, kun ne liittyvät vahvasti taiton ja kannen suunnitteluun. Painopisteeksi opinnäytetyölle rajasin kansisuunnittelun ja taiton tekemisen, koska ne ovat keskeisiä ja laajoja aihealueita kirjan suunnittelemisessa. Keskityn taiton ohella kansisuunnitteluun, koska kannen merkitys on kirjalle suuri, kannen antaessa kirjalle ensivaikutelman ja ollessa kirjan markkinointiväline.

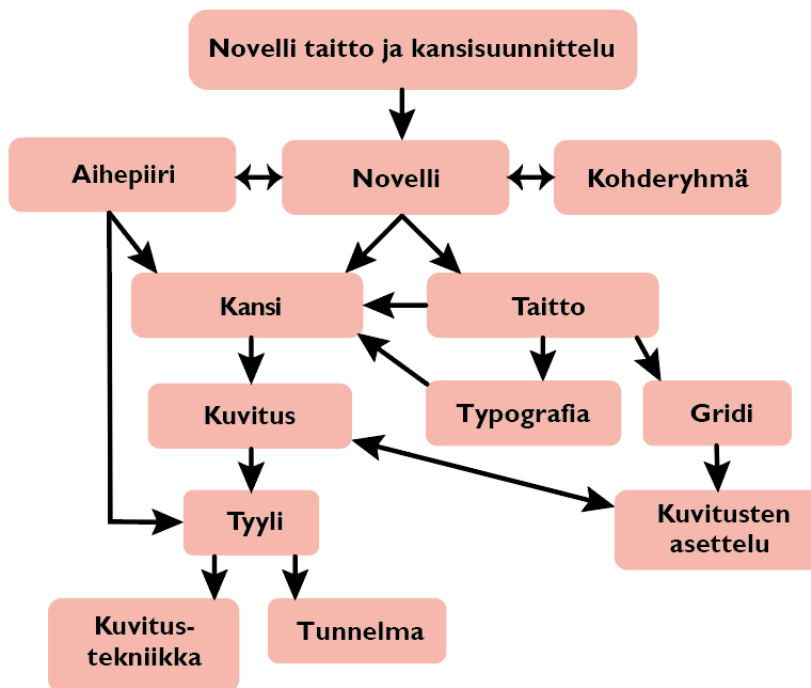
Kirjan taiton ja kansisuunnittelun tueksi opinnäytetyössä tehdään taustatutkimusta kirjan aiheen taustoista ja teoksen merkityksestä kohderyhmälle. Tämän jälkeen vertaillaan taittoja ja kansia teoksen aiheen kanssa samaan aikaan sijoittuvissa kirjoissa ja selvitetään niiden ilmettä sekä tyypillisiä visuaalisia piirteitä. Kansisuunnittelussa tukena on myös moodboard-tekniikka, jolla haetaan visuaalista suuntaa ennen kannen toteuttamista. Tutkimusten tuloksia on tarkoitus hyödyntää produktiivisen osion valintojen tukena, johon haetaan vaikutteita 1940-luvun kirjojen ulkonäöstä.

2 TUTKIMUSASETELMA JA -MENETELMÄT

Luvussa käsitellään asetetut tutkimuskysymykset ja -menetelmät, joilla toteutetaan opinnäytetyön tutkimuksellinen osio. Käytetyillä tutkimusmetodeilla pyritään löytämään vastauksia asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Apuna opinnäytetyön jäsentelyssä on käytössä myös käsitekartta ja viitekehys, jotka rajaavat työn aihealuetta.

2.1 Käsitekartta ja viitekehys

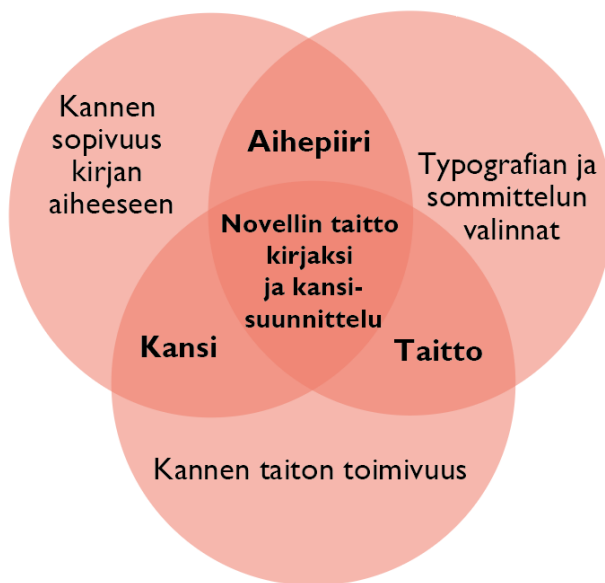
Opinnäytetyön aiheen rajaamiseen käytetään keinona käsitekarttaa ja viitekehystä. Käsitekarttateknikka on viitekehystä monimutkaisempi malli, johon koostaan aiheen käsitteitä kuvioden avulla järjestykseen, jossa laaja-alaisin on ylimpänä. Nuolilla esitetään termien keskinäistä vaikutussuuntaa. (Anttila 1996 luku 6.1.2.) Käsitekarttaan on koottu aihealueita, jotka liittyvät olennaisesti kirjan taittoon ja kansisuunnitteluun. Käsitekartta jakautuu kirjasta sen kanteen ja taittoon, ja moni käsitteistä liittyy molempiin. Nämä toisiinsa liittyvytydet on visualisoitu nuolilla, jotka osoittavat toisiinsa tiiviisti liittyvät termit.

Kuva 1. Opinnäytetyön käsitekartta

Käsitekartan yläosassa on lähtökohtana novellin taitto ja kansisuunnittelu, josta nuoli johtaa seuraavaan käsitteeseen eli novelliin. Novelliin itseensä vaikuttaa kohderyhmä, jolle kirjaa tehdään sekä novellin aihepiiri. Aihepiiri liittyy olennaisesti novellin kanteen ja tyyliin. Käsitekartta jakautuu novellista kanteen suuntaan, taittoon ja kanteen, jotka eivät ole kuitenkaan toisistaan irrallisia kokonaisuuksia. Kanteen liittyy erilaiset kuvituksen osat, mutta myös taitto ja typografia. Kuvitukset ovat liitännäisiä myös taittoon, sillä kuvituksia tulisi asetella kannen lisäksi novellin sisäsivuille. (Kuva 1.)

Tutkimuksen alkuvaiheessa viitekehysten luominen auttaa tutkijaa hahmottamaan erilaisia yhteyksiä tutkimuksen osa-alueiden välillä. Viitekehykselle on tärkeää löytää oikeanlainen visuaalinen esitystapa, sillä se auttaa hahmottamaan kokonaisuutta ja yhteyksiä paremmin kuin pelkkä sanallinen esitys. (Anttila 1996 luku 6.1.1.) Käsitekartan tärkeimmät käsitteet on koottu viitekehukseen, joka visuaalisesti havainnollistaa yhteen liittyviä tekijöitä. Käytin viitekehyksessäni kehämallia, jossa tutkittava ilmiö on kuvion keskellä ja muut tekijät sen ympärillä (Anttila 1996, 6.1.1). Kolme alatermiä on valittu rajaamaan aihetta ja ne ovat taitto, kansi ja aihepiiri.

Kuva 2. Viitekehys

Viitekehys osoittaa, että kaikki termit liittyvät yhteen, eikä tutkimuksessa ole toisistaan irrallisia osia (kuva 2). Tähän täytyy kiinnittää huomiota, jotta kaikki osat toimivat yhtenäisenä kokonaisuutena. Kirjan lähtökohtana on aihepiiri, olennaisesti teksti taitetaan sisäsivuille ja kannen täytyy kuvastaa kirjan sisältöä. Kaikki termit liittyvät keskeisesti toisiinsa, kun tavoitteena on luoda kirjasta tasapainoinen teos.

2.2 Tutkimuskysymykset ja -menetelmät

Opinnäytetyöni ja sen produktiivisen osion tavoitteena on luoda tuote. Päämääränä on taittaa kirjan sisäsivut sekä suunnitella kansi historia-aiheiselle novellille. Tutkin myös kuvitusten asettelua kirjan sisäsivuilla ja hieman niiden

tyyliä, mutta keskityn opinnäytetyössä taittoon ja kansisuunnitteluun niiden ollessa kirjalle tärkeimpiä ja laajoja osa-alueita. Tavoittaakseni päämäärän olen asettanut opinnäytetyölle kolme tutkimuskysymystä, joihin keskitytään tutkimusosiossa ja niiden pohjalta jatketaan produktiiviseen osioon.

Opinnäytetyön pääasiallinen tutkimuskysymys on: *Millainen on toimiva historia-aiheisen kirjan taitto ja kansi?* Pääkysymystä tukemassa on kaksi alakysymystä, jotka pyrkivät tarkentamaan tutkimuksen aihetta. Ensimmäinen alakysymys etsii vastausta taiton ja kuvituksen tasapainotukseen: *Miten kuvitukset on hyvä asetella historia-aiheisessa kirjassa?* Kysymys keskittyy etenkin sisäsivuihin, mutta sivuaa myös kannen toteuttamista. Toinen alakysymys liittyy kirjaan kokonaisuudessaan: *Miten saadaan aikaan vanhasta inspiroitunut moderni kirja?* Tämä on tärkeää pitää mielessä, kun tarkastellaan vanhoja kirjoja ja haetaan niistä elementtejä, sillä ei ole toivottua tehdä vanhan näköistä kirjaa. Kaikkiin kolmeen tutkimuskysymykseen vastausten löytäminen varmistaa, että produktiivinen osio onnistuu saavuttamaan asetetut tavoitteet.

Tutkimuskysymyksiin vastaamiseen hyödynnän kvalitatiivisia eli laadullisia tutkimusmetodeja. Laadullinen tutkimus on aineistoon ja sen analysointiin perustuvaa, empiiristä tutkimusta (Juhila s.a.). Käytän kahta eri metodia, jotka perustuvat aineiston analysointiin: vertailevaa tutkimusta ja moodboard-tekniikkaa. Vertailevassa tutkimuksessa tarkastellaan samaan genreen kuuluvia, toisistaan eroavia tapauksia ja täsmennetään niiden eroavaisuuksia (Routio 2007). Valitsin vertailevan tutkimuksen ensimmäiseksi menetelmäksi sekä kansien että taittojen tutkimiseen, jotta saan perehdyttyä laajempaan otantaan taittoja ja kansia. Tutkimusmetodin avulla voin vertailla niiden eroja ja samankaltaisuuksia ja tuloksista on tarkoitus hyödyntää tyypillisiä piirteitä produktiivisessa osiossa. Tutkimusvertailu on helppo suunnitella ja se on joustava, koska se sopii laajempien kokonaisuuksien, mutta myös yksityiskohtien tarkasteluun (Routio 2007). Muotio (2021) kirjoittaa vertailun kuuluvan suunnittelijan työhön: "On tärkeää huomata, että suunnittelija tekee omaa työtään ohjaavaa vertailua luonnostaan, sillä se kuuluu osana ammattitaitoon ja suunnittelijan hiljaisen tiedon kartuttamiseen."

Toisena tutkimusmetodina käytettävällä moodboard-tekniikalla pyrin löytämään suunnan produktiivisen osion kansisuunnitteluun. Moodboard on paljon

suunnittelualalla käytetty menetelmä, johon kerätään muun muassa kuvia, värejä ja tekstuureita, jolla luodaan tuotteelle tunnelma. Moodboardin tarkoitus vaihtelee myös sen mukaan, mitä sillä yritetään saavuttaa. Se on myös hyvä ideoiden visualisoinnin väline, eli sillä voidaan esitellä asiakkaalle suunnitelma ennen varsinaisia työvaiheita. (Sandhi 2019.) Tarkoitus on tiivistää tunnelma, kuvamaailman tyyli ja typografisia valintoja ensimmäisenä vaiheena kannen suunnittelussa. Moodboard esitellään myös asiakkaalle ennen seuraavaa työvaihetta, jotta varmistetaan työn eteneminen haluttuun suuntaan. Kahden varsinaisen tutkimusmetodin lisäksi teen taustatutkimusta kirjan aiheesta. Taustatutkimuksen tavoitteena on kerryttää vahva ymmärrys teoksen merkityksestä ja teemasta.

3 TAUSTATUTKIMUS

Onnistuneen tutkimuksen ja työn pohjalle haluan saada mahdollisimman kattavan kuvan genrestä ja historia-aiheesta. Osiossa käsittelen myös toimeksianto toteutettavalle kirjalle ja kirjan kohderyhmää. Keskityn tutkimaan kohderyhmän ja kirjan aiheen pohjalta Karjalan menetystä, evakkokirjallisuutta ja sen merkitystä. Käsittelen myös esimerkkejä eri vuosikymmenillä julkaistuista evakkoaiheisista kirjoista.

3.1 Toimeksianto ja tavoitteet

On tärkeää kuunnella toimeksiantajan toiveita, ja kuuntelemisen lisäksi täytyy pyrkiä ymmärtämään, mitä he tarkoittavat puheessaan. Esimerkiksi adjektiiveilla voi olla tilaajan ja suunnittelijan mielessä erilainen käsitys. Avuksi samalle aaltopituudelle pääsemiseen voi esittää visuaalisia esimerkkejä ja niiden avulla ymmärtää, mitä tilaaja haluaa. (Krause 2001, 286.) Sain toimeksiannon yksityishenkilöltä, jonka toiveena on ikuistaa hänen äitinsä kirjoittama tarina fyysisen kirjan muotoon. Kirjan luominen pitää siis sisällään taittamisen ja kannen suunnittelun, ja toiveena oli myös kuvittaa tarina. Toimeksiantaja ilmaisi luottavansa ammattitaitooni ja visuaaliseen näkemykseeni. Kirjaksi taitettava tarina sijoittuu vuoteen 1941, jolloin tarinan päähenkilö, eli kirjoittaja, lähtee evakkoon Karjalasta, asumaan tätinsä luo käymään koulua, koska kotipaikkakunnan koulu on suljettu. Tarina kertoo kotoa lähdöstä, vaikeuksista sopeutua muutokseen ja lopulta asettumisesta uuteen kotiin.

Koska teksti on vanhempaa alkuperää, tavoitteena on tuoda ajalle tyypillisiä piirteitä kirjaan mukaan, kirjan silti ollessa raikas ja uusi. Tätä varten tehdään vertailevaa tutkimusta sekä taiton että kannen osalta ja selvitetään, millä keinoilla 1940-luvun tunnelmaa voisi tuoda ilmi taitossa ja kannessa.

Kirjan genre määrittää kohdeyleisöä, jolloin kohderyhmän määrittely on tärkeää. Kirjan päämäärän ja kohderyhmän pitäminen mielessä auttaa kirjan markkinoinnissa. (Lite 2021.) Kohderyhmä vaikuttaa myös kirjan visuaalisuuteen kannessa sekä taitossa. Produktiivisen osion tuotoksen kohderyhmä on ensisijaisesti toimeksiantajan ja tarinan kirjoittajan sukulaiset. Kirjasta ei ole tavoitteena tulla kaupallista, vaan kohderyhmä on valmiiksi hyvin rajattu. Tästä syystä tutkinkin kirjan aihetta ja muuta evakosta kertovaa kirjallisuutta ja niiden merkitystä kohderyhmälle hieman syvemmin.

3.2 Evakot ja Karjalan merkitys

Evakoista löytyy paljon tietoa, sillä sodan päätyttyä siirtolaisia oli yli 400 000. Arvion mukaan noin miljoonalla suomalaisella on juuret Karjalassa, ja nuorempaa sukupolvea kiinnostaa sukunsa historia. (Lehtiniemi 2014.) Sotien aikana muualtakin kuin Karjalasta jouduttiin jättämään koteja, kuten menetetyistä Petsamosta ja Lapin alueilta, jonne palattiin nostamaan kodit tuhkasta. Oli myös väliaikaisia kotien menetyksiä, kuten Hangon vuokraaminen Neuvostoliitolle Talvisodan jälkeen, jonne ihmiset pääsivät palaamaan Jatkosodan jälkeen. Suuremmista kaupungeistakin siirryttiin maaseuduille ja kymmeniä tuhansia sotilapsia lähetettiin Ruotsiin, Tanskaan ja Norjaan. Maailmansotien jälkeen Suomella oli karjalaisten asuttamisen lisäksi muitakin suuria ongelmia, kuten sotaorvot ja -invalidit, pommitusvaurioiden korjaus ja sotakorvausten maksu. Lappi piti jälleenrakentaa ja meritiet aukesivat vasta 1945, jota edelsi miinonjensaivaus. Suomi selvisi kaikesta suhteellisen nopeasti ja Karjalan menetyksestä tuli toissijainen asia, kun isänmaan itsenäisyys säästy. (Kanervo ym. 2018, 18–42.)

Talvisodan jälkeen osa evakoista palasi kotiseudulleen. Ensimmäiset palasivat jo jatkosodan ensimmäisenä syksynä 1941, ennen kuin koko Karjalaa oli saatu vallattua ja 70 % evakoista palasi kotiseuduilleen. Kuitenkin vuonna

1944 he joutuivat siirtymään pysyvästi Kanta-Suomeen. Vaikka Karjalan evakot sopeutuivat pääosin hyvin, oli mukana myös epäluuloa ja katkeruutta. Talvisodan evakoita kohtaan oli paljon myötätuntoa ja avustukset auttoivat heitä. Kun paikalliset viranomaiset, kuten suojeluskunnat ja Lotta Svärd -järjestö, olivat järjestämässä evakoiden siirtoa, sujui se pääosin hyvin, mutta enemmän ongelmia tuli, kun evakot ja paikalliset sopivat asioistaan itse. Erimielisyyksiä syntyi myös, kun talolliset ottivat evakoita koteihinsa ja valtio maksoi pientä avustusta siitä heille. Moni pyrki hyötymään evakoista ilmaisena työvoimana ja heidän odotettiin osallistuvan tilan töihin. Moni evakko koki olevansa halpatyövoimaa ja paikalliset pitivät heitä keittämöttöminä ja haluttomina työskentelemään. Mukana oli myös kulttuurishokkeja ja tapojen ristiriitoja, esimerkiksi Karjalassa pienempien varallisuuserojen takia sinuttelu oli tapana, joka järkytti korkeampiarvoisia kantasuomalaisia paikallisia. Tunnettu esimerkki sinuttelusta on Tuntemattoman sotilaan Antero Rokka. Toisaalta paikallisten ja karjalaisten välillä solmittiin pian myös aviolittoja. Valtaosa Karjalan evakoista oli luterilaisia ja he puhuivat suomea itämurteilla. Rajakarjalaiset olivat ortodokseja ja puhuivat karjalan kieliä. Heitä kohtaan oli epäluuloja ja he kohtasivat myös syrjintää ja ryssittelyä. Evakkojen kertomat tarinat sisälsivät positiivisia ja negatiivisia muistoja. (Kanervo ym. 2018, 19–71.)

Evakkolapsuuden positiivisia tunteita on kyselytutkimuksessa tullut esiin lapsuuden leikkien kuvailussa ja koulumenestyksissä. Sovinto menneen kanssa ja perustyytyväisyys välittyy evakkolapsen yleiskuvasta. Suurimmat pelot liittyvät epätietoisuuteen ja pommikoneisiin. Pelot kuvataan piirtyneen tunnemuis-toihin ja vaikuttaneen läpi elämän. Monen kertomukset sisältävät paljon surua, jota sävyttää koti-ikävä ja menneen nostalgisointi. Kodista lähteminen on suuri asia etenkin lapselle, jolle koti on turvapaikka. Sodan aikana Suomesta lähetettiin myös 80 000 sotilasta ulkomaille. Periaatteena oli, että kaikki muualle lähetetyt lapset palautetaan ja palautus alkoi 1941, mutta noin 14 % lapsista jäi Ruotsiin. Tanskastakaan kaikki lapset eivät palanneet ja Norjaan sijoite-tuista sotilapsista on vähemmän tietoa. Usea lapsista on kertonut, että paluu Suomeen ja ero kasvattivanhemmista oli rankempi kokemus kuin lähtö. Moni oli unohtanut vanhempansa ja suomen kielen. Sotalapsista on kirjoitettu jokseenkin paljon kirjallisuutta. (Kanervo ym. 2018, 84–170.)

Evakoista ja evakkomatkoista löytyy myös paljon kaunokirjallisuutta. Kirjoitet-
tujen tarinoiden merkitys korostuu, kun ei ole enää henkilökohtaisesti evakko-
matkastaan kertovia isovanhempia. Evakkosukupolven jälkeen on syntynyt
useampi sukupolvi ja on syntynyt halu säilyttää evakoiden henkistä perintöä
sekä ymmärtää heidän kokemuksiaan (Pääkkönen 2022). Asiakkaallekin on
merkityksellistä saada talteen tarina ja siten varmistaa, ettei se unohdu. Kar-
jala elää sukupolvelta toiselle siirtyvissä muistoissa ja evakoiden jälkipolville
on merkityksellistä, että he kuuluvat sukupolvien ketjuun (Pääkkönen 2022).
Karjala on suomalaisille muistona myös yhteinen. Sodassa taisteltiin yhtenä
heimona ”Karjalassa ja Karjalasta”. Se on osa kansallista kertomusta. Karja-
lasta on syntynyt karealistinen utopia ja karjalaisuuden merkitys on suuri eva-
kolle ja sitä kuvataan samana kuin perustaa rakennukselle. Kotiseutumatkoja
kutsutaan usein pyhiinvaelluksiksi evakkojen muistelukirjoituksissa ja vielä ny-
kyäänkin haaveillaan Karjalaan paluusta sekä sen palautuksesta. (Kanervo
ym. 2018, 156–158.)

3.3 Evakot kaunokirjallisuudessa

Tutkin evakoista kertovaa kaunokirjallisuutta, jota on kirjoitettu eri kohderyh-
mille. Tavoitteena on luoda laaja katsaus siihen, minkälaisia ja minkä näköisiä
kirjat ovat sekä mistä ne kertovat. Evakosta kertovia kirjoja on julkaistu jo
maailmansotien aikana ja niitä julkaistaan vielä tänäkin päivänä. Karjala itses-
sään on näkynyt suomalaisessa kirjallisuudessa jo Kalevalasta alkaen. Karja-
laa kuvattiin idyllinä, joka muuttui sotien jälkeen paluun haaveiluksi ja kotiseu-
dun ikäväksi. Karjalan menetyksen jälkeen on kirjoitettu paljon muistelmakirjal-
lisuutta ja tarinoita eletystä elämästä sekä evakkoon lähdöstä. (Karjalan liitto
s.a.) Ensimmäisenä esimerkkinä evakoista kertovasta kaunokirjallisuudesta
on neljä kirjaa Viipurista kotoisin olevan Aili Konttisen (1906–1969) kirjoitta-
masta lastenkirjasarjasta, joka seuraa monilapsisen Suopellon perheen elä-
mää (kuva 3, s. 15).

Kuva 3. Suopellon väestä kertova kirjasarja (Konttinen 1941–1948)

Ensimmäisenä vasemmalta kuvassa on vuonna 1941 julkaistu kirja, joka kertoo Karjalaan jätetystä kodista ja sopeutumisesta Kanta-Suomeen. Tarinan aika kattaa yhden vuoden. Toinen kirja vasemmalta, julkaistu 1944, kertoo paluusta Karjalaan sodan aikana ja sodassa kaatuvasta isästä. Muut perheestä kertovat kirjat seuraavat kerrallaan yhden lapsen elämää, kuten *Marketan seitsemäs koulu*, joka kertoo Marketan elämästä Uudellamaalla puolen vuoden ajan kevästä syksyyn. Useimmat kirjoista kertovat vuoden tai puolen vuoden ajan henkilöistä ja heidän elämistään. (Lastenkirjainstituutti 2023.) Kirjasarjan kannet ovat kuvitettuja, jokaisessa osassa on eri kuvittaja, joten tyyli ei ole täysin samanlainen läpi sarjan. Samaa kansissa on punainen kirjan nimi ja jokaisessa kannessa on esillä sarjan hahmoja. (Kuva 3.) Maailmansotien välisenä aikana kirja muuttui arkisemmaksi asiaksi, viihdekirjallisuus yleistyi ja kustantajat panostivat pokkarisarjoihin, vaikka kirjallisuuspolitiikka korosti korkeakulttuuria. Kirjasarjan jokainen kirja on myös tulevan mainos ja sen ulkoasulla sekä kannella on myös keskeinen merkitys. (Hänninen 2017, 89–91.)

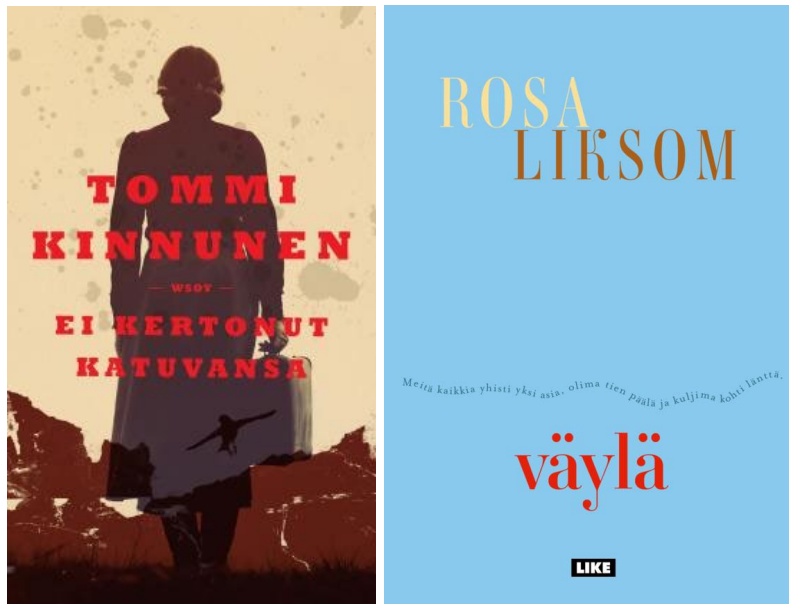
Lapsille suunnatun kirjallisuuden lisäksi on paljon kirjoja aikuisille, jotka käsittelevät karua todellisuutta ja elämää evakkona. Kahtena esimerkkinä on Iris Kähärin (1914–1995) *Elämän koko kuva*, joka on julkaistu 1960 ja Laila Hieta-miehen (1938–2021) *Vierailta poluilla, oudoilla ovilla*, joka on julkaistu 1983 (kuva 4, s. 16). Molemmat kirjailijoista ovat menetetyistä Viipurista kotoisin, joten he ovat peilanneet omia kokemuksiaan tarinoissa.

Kuva 4. Evakkokirjaesimerkit 1960–1980 (Kähäri 1960 & Hietamies 1983)

Kähärin kirja *Elämän koko kuva* kertoo evakkoudesta ja sopeutumisesta pidemmällä aikavälillä. Kansi leikittelee typografialla ja kuvituselementtinä on junan rahtivaunut. Hietamiehen kirja *Vierailu poluilla, oudoilla ovilla* on neljäs osa kirjasarjaan, joka kertoo erilaisista suhtautumisista evakkoihin (Toivola 2017). Kannessa on maisemallinen kuvitus pihasta, puusta ja lapsesta. Kirjailijan nimi on aseteltu kannen yläosaan koristeellisella fontilla ja alas pienemmällä keltaisella tekstillä on merkitty kirjan nimi keskitetysti. (Kuva 4.)

Viimeisinä esimerkkeinä evakko aiheisista kirjoista on kaksi 2020-luvulla julkaistua kirjaa. Tommi Kinnusen romaani *Ei kertonut katuvansa*, joka on julkaistu 2020, kertoo tarinan viidestä Norjasta kotimatalle Suomeen lähtevästä naisesta vuonna 1945 (kuva 5, vasemmalla, s. 17). Matka kulkee läpi poltetun Lapin. Kirjasta on tehty myös kaksi näytelmää. Toinen seitsemän teatterin yhteistyönä, joka sai Suomen ensi-iltansa Kouvolassa syyskuussa 2023 ja toinen aiemmin keväällä 2022 Helsingin kaupunginteatterissa. (Lönnblad & Pesu 2023.) Rosa Liksommin vuonna 2021 julkaistun *Väylä*-teoksen aiheena on Lapin sota (kuva 5, oikealla, s. 17). Kirja kertoo tytöstä, joka kuljettaa sodan hajoittaman perheen karjaa pakoon Lapin sotaa vuonna 1944. Kirja valittiin Lukija-Finlandia sekä Storytellin kaunokirjallisuuskategorian äänikirjapalkinnon voittajaksi.

Kuva 5. Evakkokirja esimerkit 2020 luvulta (Kinnunen 2020 & Liksom 2021)

Uudemmissa kirjaesimerkeissä on keskenään hyvin erilaiset kannet. Kinnusen *Ei kertonut katuvansa* -teoksen kannessa on siluetti naisesta laukun kanssa kulkemassa pois päin. Siluetin sisällä on lentävä lintu. Typografia on aseteltu kannen keskelle, siluetin päälle. Kirjailijan nimi on isoimmalla, sen alla kirjan nimi ja niiden välissä painon nimi pienellä. Fontti on kaikissa sama ja saman värinen. Liksomin *Väylä* -kirjan kansi on kuvaton, tausta on sininen ja siinä on typografista leikittelyä. Yläosassa on kirjailijan nimi, suuressa koossa versaa-leilla eli suuraakkosilla, ja alaosassa kirjan nimi gemenoilla eli pienaakkosilla ja punaisella huomiovärillä. Näiden välissä kulkee jono sanoja, jotka aaltoilevat kannen läpi horisontaalisesti, mikä luo mielenkiintoa ja syvyyttä kanteen. (Kuva 5.)

Aiheena evakot ja sodat kiinnostavat yhä, mistä kertoo lähivuosina julkaistut kaunokirjat ja niiden suosio. Moni kirjailijoista on aikanaan kirjoittanut omista kokemuksista tai peilannut niitä tarinoissaan. Myös se, että kirjasta *Ei kertonut katuvansa* on tehty useampi näytelmä lähivuosina, kertoo aiheen laajemmasta kiinnostavuudesta. Kirjojen lukijakuntaan kuuluu erityisesti suuri evakoiden jälkipolvi, mutta myös muut aiheesta kiinnostuneet.

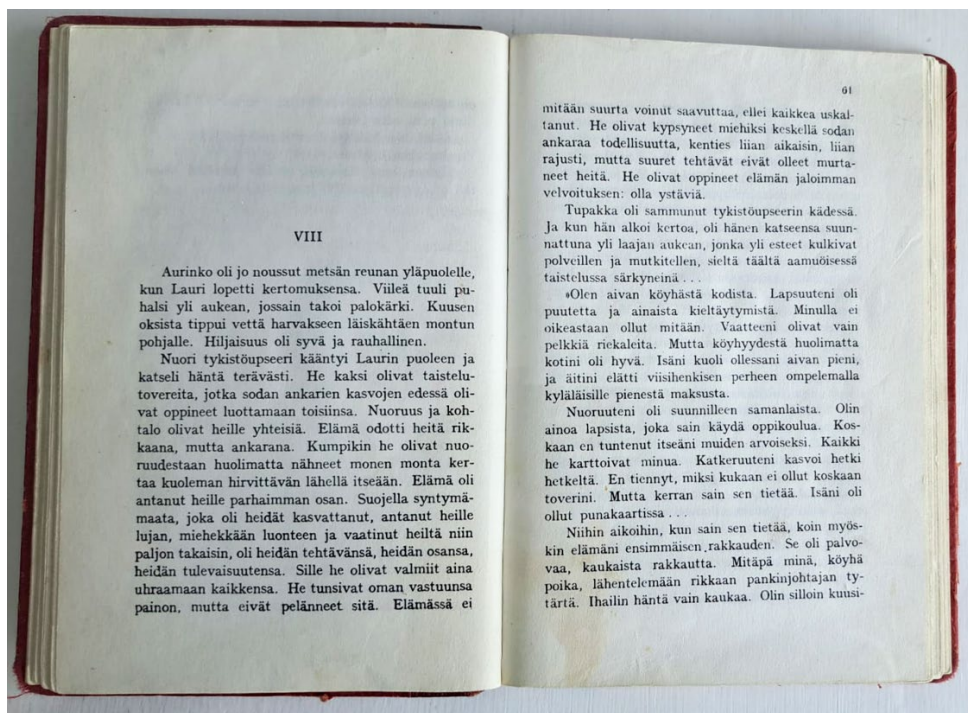
4 KIRJAN TAITTO

Tässä luvussa keskityn kirjan taittoon ja typografiaan. Taitto on julkaisun elementtien sommittelua haluttuun muotoon niin kirjassa kuin nettisivuilla. Se sisältää typografiset ja graafiset elementit sekä kuvat. (Toivanen 2015b.) Pyrin löytämään vastauksia tutkimuskysymyksiin: *Millainen on toimiva historia-aiheisen kaunokirjan taitto ja kansi?* ja *Miten kuvitukset on hyvä asetella historia-aiheisessa kirjassa?* Tutkimusmetodina on vertailututkimus kirjojen taitoista, jonka jälkeen havainnollistan produktiiviseen osioon kuuluvan taittoprosessin etenemistä tutkitun tiedon pohjalta. Näkökulmia taiton tekemiseen ovat kirjan aihe, sen sijoittuminen historiaan ja se, miten saadaan aikaan vanhasta inpiroitunut moderni kirja. Tavoitteena on myös asetella kuvitukset kirjassa harmonisesti ja toimivasti.

4.1 Taittojen vertaileva tutkimus

Vertailen erilaisia kaunokirjallisia teoksia, jotka on julkaistu 40-luvulla ja 50-luvun alussa. Haluan keskittyä kirjoihin, jotka sijoittuvat lähelle samaa ajankohdtaa, johon produktiivisen osion kirja sijoittuu. Kaikki vertailuun valitut kirjat eivät ole alkuperäispainoksia, mutta etsin kirjoista mahdollisimman vanhoja painoksia. Mukana on sekä kuvittamattomia että kuvitettuja kirjoja, jotta pääsen vertailemaan tekstin lisäksi kuvien asettelua sivuilla. Tavoitteena on tutkia, onko kirjoissa jotain yhteisiä aikakaudelle tyypillisiä piirteitä ja mitä samankaltaisuuksia tai eroja on vertailluissa kirjoissa taiton ja typografian osalta.

Ensimmäisenä tarkasteltavana kirjana on Jussi Talven (1920–2007) vuonna 1944 julkaistu *Tällaistako siis on nuoruus?*, josta tarkastelussa oleva versio on vuodelta 1957 (kuva 6, s. 19). Kirja on 128 mm leveä ja 182 mm korkea, eli B6-kokoa hieman pienempi. Kirjan marginaalit ovat kokoon nähden reilun kokoiset.

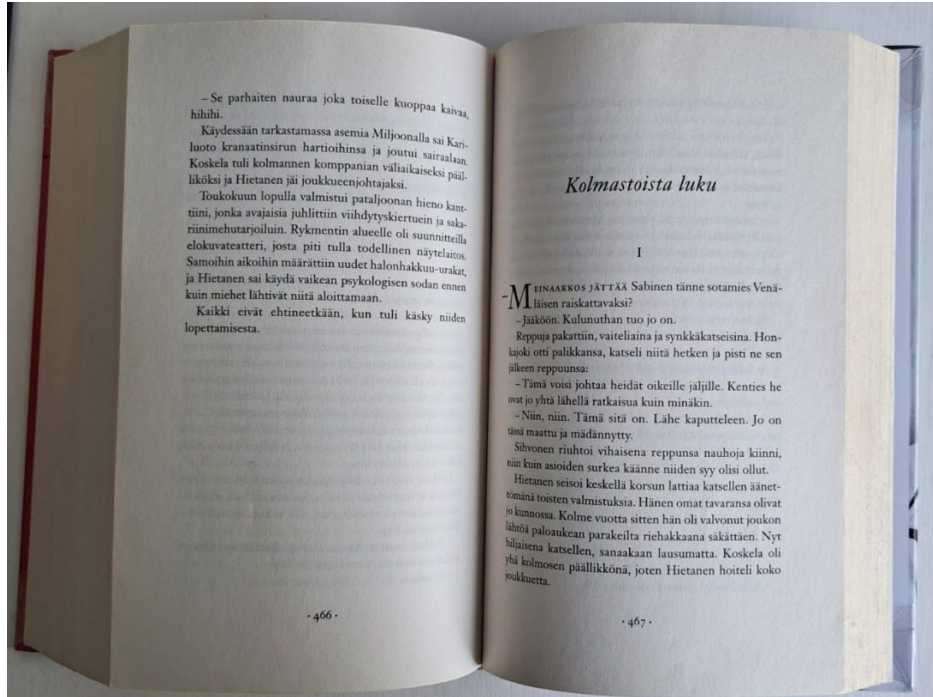

Kuva 6. Aukeama kirjasta *Tällaistaako siis on nuoruus?* (Talvi 1944)

Leipätekstin asettelu Talven kirjassa *Tällaistaako siis on nuoruus?* on tasapalstainen ja tasapainoinen. Se noudattaa klassista asettelua, jossa ylä- ja sisämarginaalit ovat pienemmät kuin ulko- ja alamarginaalit. Alamarginaalin koon tulisi olla suurempi kuin ylämarginaalin, jotta tekstipinta ei näytä vajoa-valta. Koska kirjaa katsotaan aukeamina eikä sivuina, pienempi kokoinen sisämarginaali luo sivuille yhtenäisyyttä verrattuna suureen marginaaliin. (Itkonen 2012, 104–105). Kirjassa typografia on Courier-fonttia, eli kirjoituskoneen kirjaimia muistuttavaa kirjaintyyppiä. Courier on syntynyt kirjoituskonefontin pohjalta ja sitä käytetään yhä käsikirjoituksissa. (Lucia 2022.) Fontti on suhteellisen isokokoista ja riviväli on siihen suhteessa aika pieni. Kirjassa väliotsikko on merkitty roomalaisin numeroin hieman suuremmalla fonttikoolla. Väliotsikko erottuu hyvin pienestä erosta leipätekstiin huolimatta. Uuden luvun alku on hyvin havaittavissa myös suuresta tyhjästä tilasta väliotsikon yläpuolella. (Kuva 6.)

Toisena kirjana taittojen vertailussa on Väinö Linnan (1920–1992) *Tuntematon sotilas* -romaani, joka on julkaistu 1954 (kuva 7, s. 20). Otin kirjan mukaan vertailuun sen klassikkoaseman sekä sen takia, että tarina ajoittuu jatkosotaan eli samaan aikaan mihin oman produktion tarina sijoittuu. Tarkastelussa olevan kirjan painos on vuodelta 2017, sillä halusin nähdä, kuinka vanha klassik-

kokirja on taitettu nykypäivänä. Kirja onkin ulkoasultaan hyvin raikas ja nykyai-
kaisten kirjojen tyylinen. Se on 13,5 cm leveä ja 22 cm korkea, siinä on suhteellisen suuret marginaalit ja siten enemmän tyhjää tilaa. Senkin taitto noudattaa klassista asetelua.

Kuva 7. Aukeama *Tuntematon sotilas* -kirjasta (Linna 1954)

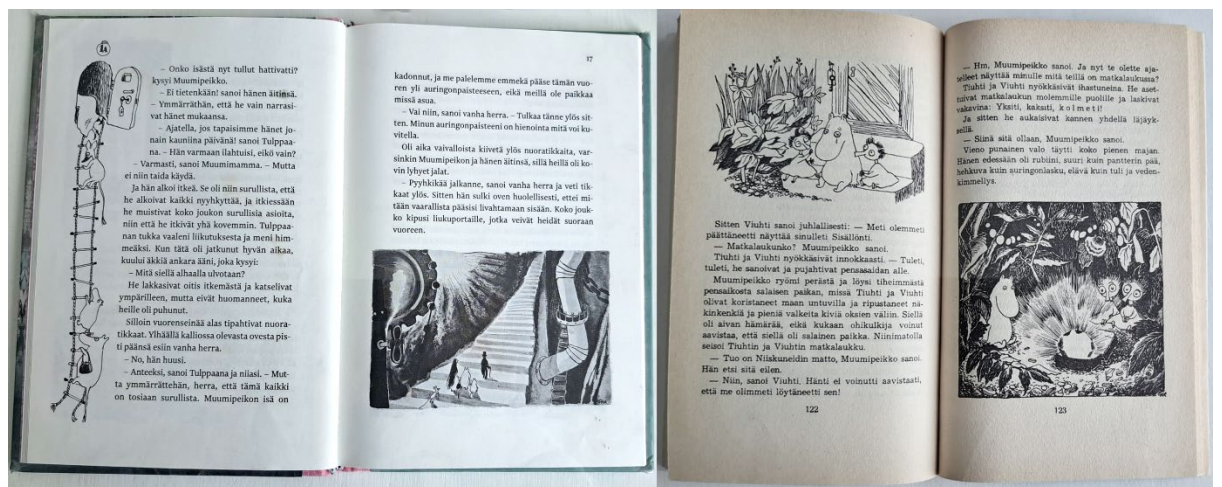
Tuntematon sotilas -teoksessa on käytetty kahta tapaa merkitä väliotsikko. Kirjassa luvut on kirjoitettu kursivilla ja ne jakautuvat vielä roomalaisin numeroin merkittyihin alalukuihin. (Kuva 7.) Kirjoissa suositellaan maksimissaan kolmea väliotsikkotasoa. Väliotsikoilla ja leipätekstillä on huomioitava typografinen kontrasti, joka pitää sisällään muun muassa koko-, muoto- ja vahvuuskontrastin. Typografinen kontrasti on huomioitava erityisesti kirjatypografiassa, jossa kokoero leipätekstin ja väliotsikon välillä ei saisi olla liian suuri. Kaikkia typografisen kontrastin muotoja ei suositella käytettäväksi samaan aikaan. Esimerkiksi, jos väliotsikko on lihavoitu, se riittää kontrastiksi, jolloin fontin kokoa ei tarvitse suurentaa. (Itkonen 2012, 81.) Molemmissa edellä mainituissa kirjoissa roomalaisin numeroin merkitty väliotsikko on suhteellisen lähellä, noin kaksi riviväliä alkavan leipätekstin yläpuolella (kuva 6, s. 19 & kuva 7).

Väliotsikon kuuluukin olla lähempänä tekstiä, joka alkaa sen jälkeen (Itkonen 2012, 111–112). *Tuntematon sotilas* on tarkasteltavista teoksista ainut, jossa on käytössä anfangi, eli suurikokoinen alkukirjain luvun alussa (kuva 7). Sen

tehtävänä on lisätä lukijan mielenkiintoa ja niitä käytetään yleensä leipätekstin alussa. Anfangeja on eri tyyliä, perinteisesti upotettuja tai tekstistä nousevia, ja niissä voidaan käyttää samaa tai eri fonttia, jota leipätekstissä käytetään.

Tuntematon sotilas -teoksessa on käytössä upotettu anfangi samalla fontilla kuin leipäteksti (kuva 7, s. 20). Usein sitä seuraavissa sanoissa käytetään siltana leipätekstin välillä versaaleja tai pienversaaleja, kuten tässäkin esimerkissä on käytetty. (Itkonen 2012, s. 114–115.)

Kuvitusta sisältävän kirjan esimerkkinä on ensimmäiseksi Tove Janssonin (1914–2001) ensimmäinen Muumi-kirja *Muumit ja suuri tuhotulva*, joka on julkaistu vuonna 1944 sekä *Taikurin hattu*, julkaistu 1956 (kuva 8). Kirjat ovat kirjailijan kuvittamia. Kirjat ovat keskenään erilaisia versioita, ensimmäisen ollessa kovakantinen ja toisen pehmeäkantinen. Myös koossa on eroa, ensimmäisen ollessa suurempi noin A5-kokoinen ja jälkimmäisen pienempi, noin B6-kokoinen. Eri versiot mahdollistavat myös kirjan ulkoasun ja kuvitusten asettelun vertailun.

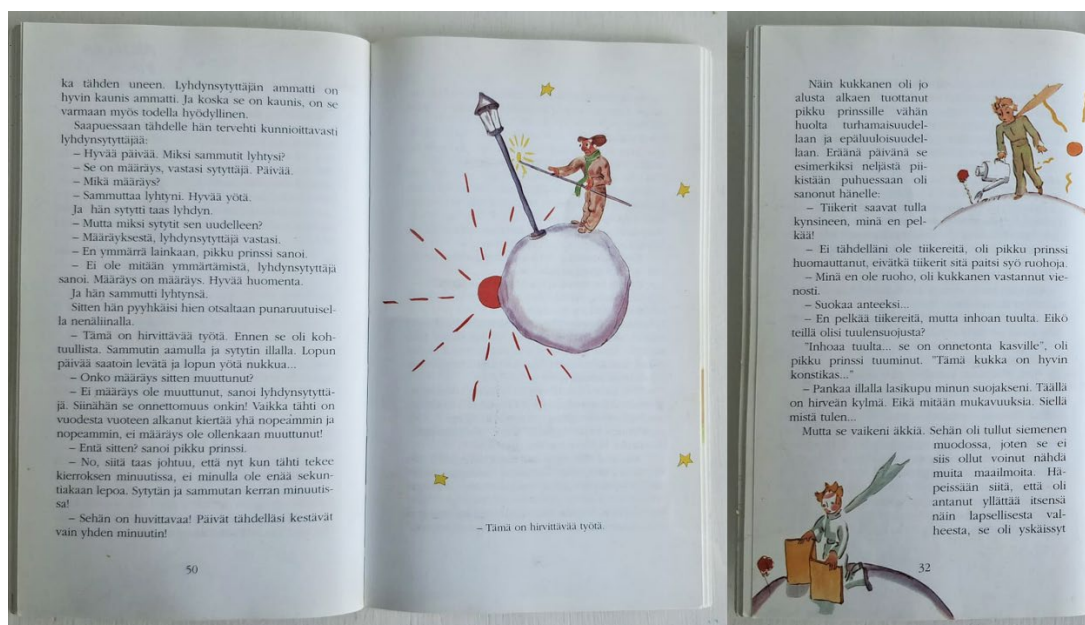
Kuva 8. Vasemmalla aukeama *Muumit ja suuri tuhotulva*, oikealla *Taikurin hattu* (Jansson 1944 & 1956)

Kirjoissa on samankaltaisuuksia, kuten muissa vertailun kirjoissa. *Muumit ja suuri tuhotulva* -kirjan sivunumerot on merkitty sivun ulkoreunaan ylös (kuva 8). Merkintä on samanlainen kuin kirjassa *Tällaistako siis on nuoruus?* (kuva 6, s. 18). Kirjassa *Taikurin hattu* on myös käytössä Courier -fontti (kuva 8). Jälkimmäisinä mainitut ovat myös keskenään lähes samankokoisia. Samankaltaisuuksia ei kuitenkaan selitä ainakaan se, että ne olisivat saman vuotisia painoksia, kirjojen painamisen aikaeron ollessa 34 vuotta. Kirjan *Taikurin hattu*

sivunumerot on merkitty tekstipalstan alapuolelle, sivun keskelle, kuten myös kirjassa *Tuntematon sotilas* (7, s. 20). Erottava tekijä *Muumit ja suuri tuhotulva* -kirjassa on väliotsikoiden puuttuminen, joka johtuu varmasti siitä, ettei tarina ole niin pitkä kuin *Taikurin hattu* -teoksessa, jossa väliotsikot on merkitty kirjoittaen auki versaalilla, esimerkiksi ”Viimeinen luku” (kuva 8, s. 21).

Molemmissa Muumi-kirjoissa sisämarginaalit ovat lähes yhtä suuria kuin ulkomarginaalit, ja teksti asettuu tasapalstana leveyssuunnassa sivun keskelle (kuva 8, s. 21). Alamarginaali on jätetty suuremmaksi klassisen mallin mukaan. Ensimmäisen Muumi-kirjan ja *Taikurin hatun* välillä on kuvitustyyllissä eroa, jälkimmäisen ollessa tyyliältään tasaisempaa. Kirjassa *Muumit ja suuri tuhotulva* kuvitukset on aseteltu vapaammin kuin teksti, niiden mennessä myös marginaaleihin, toisin kuin kirjassa *Taikurin hattu*, jossa kuvitukset on aseteltu keskenään samalla tavalla. Ne ovat tekstipalstan levyisiä, eivätkä ne mene marginaalien päälle, ja jättävät reunoille täsmällisesti tyhjää tilaa. Ne ovat korkeudeltaan joko kokonaisen, puolikkaan tai sitä hieman pienemmän tekstipalstan kokoisia. Molemmissa teoksissa kuvitukset asettuvat epäsäännöllisesti sivuille, sillä on sivuja, joissa on useampia kuvituksia ja sivuja, joissa ei ole yhtään kuvituksia. *Taikurin hattu* -kirjassa on myös useampia kuvituksettomia aukeamia peräkkäin, kun *Muumit ja suuri tuhotulva* -kirjassa on kuvituksia joka aukeamalla (kuva 8, s. 21).

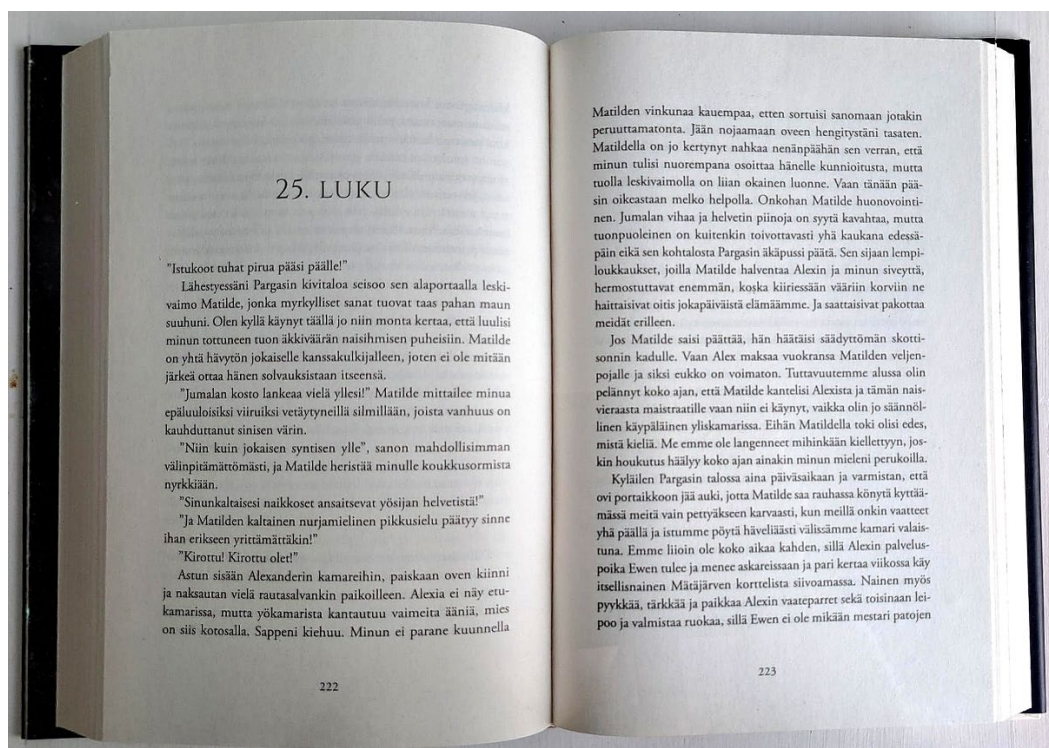
Myös Antoine de Saint-Exupéryn (1900 –1944) kirjassa *Pikku prinssi* on epäsäännöllisesti sommiteltuja kuvituksia. Kirja on julkaistu vuonna 1943 ja senkin on kuvittanut kirjailija itse. (Kuva 9, s. 23.) Teos on samankokoinen kuin *Taikurin hattu* (kuva 8, s. 21). Ulkoasultaan kirjat ovat kuitenkin keskenään hyvin erilaisia. Kuvitusten osalta suurin ero kuvitustyylin lisäksi on se, että *Pikku prinssi* -teoksen kuvituksista osa on värillisiä. Janssonin kuvitukset ovat mustavalkoisia mustepiirroksia.

Kuva 9. Aukeamia Pikku prinssistä (de Saint-Exupéry 1943)

Pikku prinssi -teoksessa ulkomarginaali on suhteellisen pieni (kuva 9). Teksti on reikäisemmän näköistä, kuin muissa vertailun kirjoissa, joka johtuu repliikien ja kuvitusten suuresta määrästä. Kuvitukset on aseteltu vapaammin kuin Muumi -kirjoissa, joissa kuvitukset olivat yleensä tekstipalstan levyisiä ja marginaalien sisäpuolella (kuva 8, s. 21). *Pikku prinssi* -teoksessa kuvituksia on monia yhdellä sivulla ja niiden koko ja asettelu vaihtelee. Kuvituksia on aseteltu myös niin, että teksti väistää kuvituksia ja kuvitus vie esimerkiksi puolet tekstipalstasta. Kirjan sivunumerot on merkitty leipätekstin alapuolelle keskelle ja väliotsikot on merkitty roomalaisin kirjaimin, kuten kirjassa *Tuntematon sotilas* (kuva 7, s. 20).

Koska tavoitteena ei ole tehdä vanhannäköistä kirjaa, otin vertailuun mukaan uuden kirjan, jonka tarina sijoittuu historiaan. Tämä auttaa myös vertaamaan konkreettisesti, mitä eroja on vanhoissa ja uusissa kirjoissa. Viimeisenä vertailun kirjoista Kristiina Vuoren *Samettiin kätkeyty*. Se on julkaistu vuonna 2021 ja on tuorein vertailun otannasta. Se on myös vertailun kirjoista kooltaan suurin. (Kuva 10, s. 24.)

Kuva 10. Samettiin kätketty (Vuori 2021)

Ensimmäisenä silmään pistävänä erona kirjassa *Samettiin kätketty* on väliotsikon kirjoitusasu (kuva 10). Muissa vertailun kirjoissa väliotsikko on luvun numero kirjoitettuna auki tai merkittynä roomalaisin kirjaimin. Uudemmassa kirjassa alkavan luvun numeron lisäksi on kirjoitettu ”luku” ja numero on kirjoitettu järjestysnumerolla. Väliotsikon ja leipätekstin välillä tuntuu olevan myös enemmän tilaa, toki syynä voi olla sekin, että kirja on myös kooltaan suurin tarkastelluista kirjoista. Väliotsikko on kirjoitettu paljon suurempana sekä verssaalein, mahdollisesti samalla fontilla kuin leipäteksti, luoden sekä koko- että muotokontrastia. Väliotsikko näyttää siltä, että kirjainvälistystä on harvennettu. (Kuva 10.) Toisena suurena erona on repliikkien kirjoitusasu. Vanhemmissa kirjoissa repliikit on merkitty alkamaan ajatusviivalla, jonka jälkeen on välilyönti (Itkonen 2012, 147). Kirjassa *Samettiin kätketty* on käytetty lainausmerkkejä, jotka tulevat repliikin alkuun ja loppuun (kuva 10). Erojen lisäksi kirjassa on paljon samankaltaisuuksia muihin vertailun kirjoihin. Leipätekstifonttina on antiikva ja marginaalit noudattavat klassista mallia, ja kirjan alamarginaali onkin huomattavan suuri. Sivunumero on aseteltu sivun alaosaan keskelle.

Kaikissa vertailluissa kirjoissa on leipätekstinä antiikva eli päätteellinen fontti. Kirjaintyyppin valintaan vaikuttaa luettavuus, ja pitkään on ajateltu, että antiikva

olisi groteskia eli päätteetöntä fonttia helppolukuisempaa printtituotteissa. Antiikvalla onkin yhä vallisteva asema kirja- ja sanomalehdissä. Tutkimusten mukaan myös se, millaista tekstiä on totuttu lukemaan, vaikuttaa siihen, mitä luetaan nopeiten. (Itkonen 2012, 74–75.) Birdsallin (2004, 186) mukaan fontin tyyliä valittaessa on tärkeämpää tehdä päätös tekstin luonteen kuin kirjan aiheen pohjalta ja antiikvan sopivuus on enemmän selkeydestä kuin tyylistä kiinni. Kirjan muotoon vaikuttaa ensisijaisesti sen sisältö. Vertailun otannan kirjat ovat tekstivaltaisia proosakirjoja, joille sopivin ratkaisu on pystymallinen suorakulmio. (Golombek 2016.) Kaikissa vertailun kirjoissa on myös suhteellisen samanlainen marginaalien asettelu ja ne seuraavat niin sanottua klassista mallia. Itkonen (2012) toteaa: Klassisesti palstan yläpuolelle jätetään vähemmän tyhjää tilaa kuin alapuolelle, ettei tekstipinta näytä vajoavalta. Myös palstan muoto on kaikissa vertailun kirjoissa samanlainen, eli tasapalsta, ja jokaisessa kappaleen vaihdossa käytetään sisennystä.

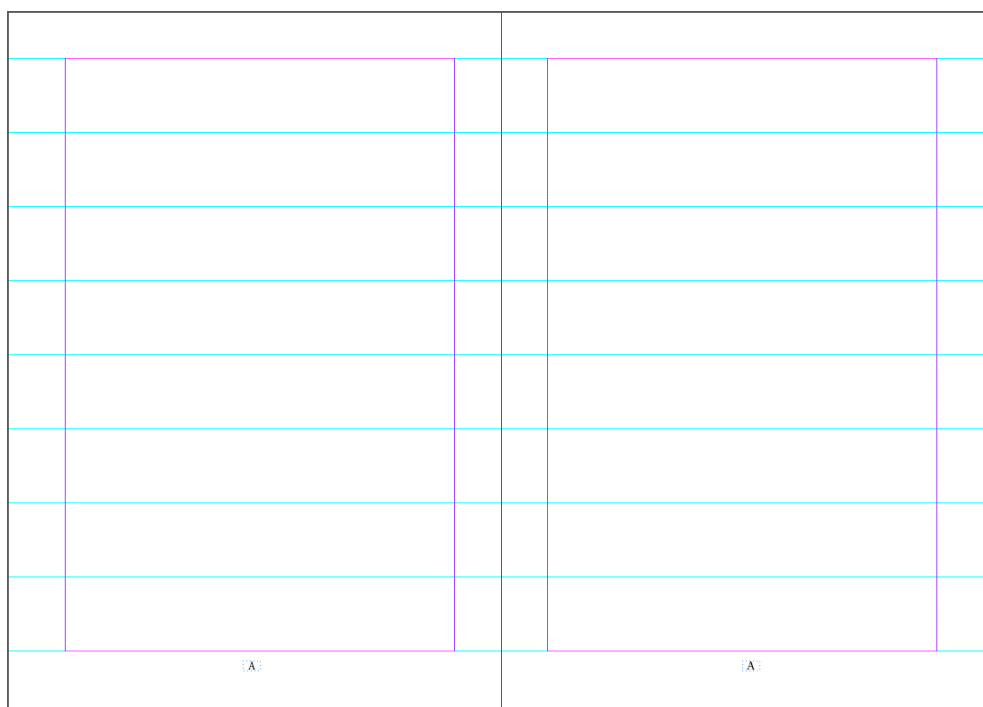
Kirjoissa leipätekstin lisäksi elementteinä ovat sivunumerot ja väliotsikkofontit. Eniten fonttieroavaisuuksia kirjojen välillä löytyi väliotsikoista, joista löytyi eroavia kirjoitusasuja. Toisissa kirjoissa väliotsikot merkittiin kirjoitettaen numerot auki ja toisissa roomalaisilla- tai järjestysnumeroilla. Havaintojeni mukaan uudessa kirjassa käytetään järjestysnumeroita väliotsikoiden kirjoitusasussa ja vanhoissa ne merkitään joko auki kirjoittaen tai roomalaisin numeroin. Repliikit eroavat myös uuden ja vanhan välillä, kun vanhoissa käytetään ajatusviivaa ja uudessa lainausmerkkejä. Sivunumeroiden asettelussa ilmeni kahta eri tapaa. Sivunumerot asetellaan joko alamarginaaliin, tekstipalstan alle keskitetyksi, tai ylämarginaaliin tekstipalstan ulkoreunaan. Edellä mainittu tapa oli vertailussa yleisempi. Asetteluun ei vaikuttanut kirjan ikä, vaan saman ajan kirjoissa ilmeni molempia tapoja.

4.2 Gridin suunnittelu

Tässä luvussa keskitytään gridin luomiseen kirjan sisäsivuille, joka on pohja koko taitolle. Se pitää sisällään palstojen, marginaalien ja väliotsikoiden sekä sivunumeroiden asettelun. Se jäsentää tyhjän tilan ja on yksinkertaisimmillaan yhden palstan sijoittelu sivulle. (Lyytikäinen & Riikonen 1995, 12–13.) Kirjan taittamiseen käytän Adobe InDesign -ohjelmaa, joka on työhön sopiva ja eri-

koistunut taitto-ohjelma. Ennen taittoa on tärkeää tietää, minkä kokoinen kirjasta on tulossa. Kirjan kooksi määriteltiin asiakkaan kanssa A5, joka on useilla omakustannepainoilla merkitty klassikkokokooksi.

Usein gridiä lähdetään tekemään määrittämällä marginaalit, mutta ensin pitäisi huomioida materiaali suhteessa gridiin. Aluksi määritellään, kuinka monta tekstipalstaa sivulle tulee ja mikä on käytettävien kuvien tyypilliset koot ja muodot. (Birdsall 2004, 212.) Vertailun pohjalta oli selvää, että teksti tulisi yksipalstaisena kirjan sivulle. Tärkeimpänä oli määrittää marginaalien koko, joiden sisäpuolelle sekä teksti että kuvat asettuvat. Kuvassa 11 näkyy kirjalle määritelty taittopohja, marginaalien ja apuviivojen kanssa.

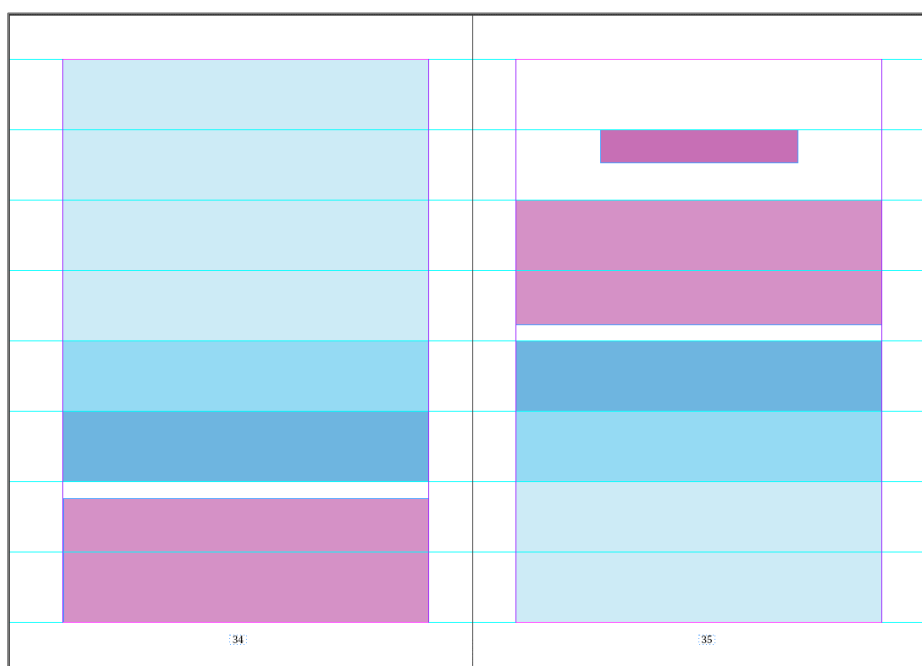
Kuva 11. Taittopohja kirjalle

Marginaaleissa hyödynsin vertailussa havaittua asettelua ja asetin ylä- ja sisämarginaalit suhteessa pienemmiksi kuin ulko- ja alamarginaalit. Taittopohja määrittyi käyttäen klassista asettelua (kuva 11). Sisämarginaali ei saisi olla liian pieni, ettei teksti katoa taitteeseen, ja on pidettävä mielessä, kuinka paljon tilaa julkaisun selkä vie. (Lyytikäinen & Riikonen 1995, 15). Sisämarginaali ei saisi olla myöskään liian suuri, jotta aukeama näyttää yhtenäiseltä. Halusin myös, että tekstin ympärille jää tarpeeksi tyhjää tilaa, etteivät sivut näytä ahtaalta. Kuvassa 11 näkyy marginaalit, ylä- ja sisämarginaali määräytyivät 14

millimetrin kokoisiksi. Alamarginaalista määräytyi suurin, 18 millimetriä ja ulkomarginaalista sitä yhden millimetrin pienempi.

Birdsallin (2004) mukaan myös mitä vähemmän horisontaalisia linjoja, sen parempi. Käytin horisontaalisia linjoja merkitsemään, mihin väliotsikko ja sen jälkeen alkava uusi kappale asettuu, jotta ne ovat samalla korkeudella kaikkialla (kuva 11, s. 26). Koska teksti asettuu yhdelle palstalle sivulla, taittopohjaan ei ole merkitty pystysuuntaisia viivoja. Kuvitukset on tarkoitus asetella palstan leveysiksi keskelle, joten niidenkään asettelussa ei ole tarvetta ylimääräisille apuviivoille. Sivunumerot on asetettu tekstipalstan keskelle alas, kuten useammassa vertailuissa kirjoissa. Sivunumerointi myös asettuu harmonisesti paikoilleen tekstipalstan alapuolella.

Tekstiä voidaan latoa kirjassa tasapalstaan tai liehureunaiseen. Suomessa tasapalsta on vakiintuneempi, sommittelullisesti helppo ja ryhdikäs tapa. Se vaatii myös huomiota sanaväliden ja tavutusten osalta ja niitä on määriteltävä manuaalisesti taitto-ohjelmassa. (Lyytikäinen & Riikonen 1995, s. 41–43.) Päätin latoa tekstin perinteiseen tasapalstaan, kuten vertailussa kaikki kirjat olivat. Marginaalien määrittämisen jälkeen loin säännöt kuvien, tekstien ja väliotsikoiden paikoille (kuva 12).

Kuva 12. Gridi, kuvien ja tekstien asettelu

Kuvaan 12 on merkitty erivärisillä laatikoilla elementtien asettelulle säännöt. Väliotsikon sijainti on merkitty violetilla pienellä laatikolla. Väliotsikot asetellaan keskitetysti tekstipalstan keskelle ja apuviiva osoittaa niiden paikan korkeussuunnassa. Toinen apuviiva osoittaa, mistä leipäteksti taas alkaa. Apuviivoilla varmistetaan, että tekstipalstat sijoittuvat aina samalla tavalla kaikilla sivuilla. Määrittelin apuviivojen mukaan myös kuvien koot ja sijainnit kuville on määriteltä useampi koko, yhteensä kuusi erikorkuista mallia, jotka on merkitty sinisinä laatikoina (kuva 12, s. 27). Laatikot esittävät enemmänkin kuvitusten maksimi kokoja, sillä tiedostan ettei kuvitusten muoto ei ole vakio ja vaihtelua tulee pakosti. Kuvia voi asetella kirjan sivuille joko ylämarginaaliin tai alamarginaaliin kiinni. Kuvien ja tekstin välille on jätettävä tilaa, ja purppurat laatikot merkitsevät tekstipalstoja. Kirjaan tulee myös kuvituksettomia sivuja, jolloin tekstipalsta ylettyy ylämarginaalista alamarginaaliin koko sivulle. Taiton pohjalla on myös rivirekisteri, johon leipäteksti asettuu. Tämän tarkoituksena on, että jokainen rivi tekstiä on samalla linjalla joka sivulla.

Gridiä tehdessä pohdin sääntöä kuvitusten asettelulle ja halusin asetella ne säännöllisesti palstan sisäpuolelle, kuten *Taikurin hattu* -kirjassa (kuva 8, s. 21). Kirjaan tulee yhteensä 10 kuvitusta, joiden aiheet on valittu mielenkiintoisen kohtauksen ja informaation visualisoimisen kannalta. Kuvitusten paikkoja on ajateltu myös tasapainoa ajatellen, ripotellaan niitä lähes joka puolelle kirjaa. Kuvitusten on oltava myös lähellä sitä kohtaa tekstistä, mitä ne kuvaavat. Kuvitusten yhteyteen ei tule kuvatekstejä, sillä kuvat liittyvät kiinteästi leipätekstiin.

Gridiä tehdessä tärkeintä oli luoda vahva pohja kirjan asettelulle, jonka jälkeen voi keskittyä täysin tekstin ja kuvitusten asetteluun sivuille. Tärkeintä oli luoda tasapainoinen kokonaisuus, johon väliotsikot, leipäteksti ja kuvitukset asettuvat säännönmukaisesti.

4.3 Typografia

Käyn läpi vertailuanalyysin tuella typografisia vaihtoehtoja ja perusteluita lopullisille valinnoille. Typografia on valmiista kirjaimista tekstin muotoilua ja siihen eivät kuulu tekstauksen ja kalligrafian tekeminen (Itkonen 2012, 11). Luku pitää sisällään leipätekstin ja väliotsikoiden valinnat ja muotoilun. Typografian

valintoja tehdessä pidän mielessä historiateeman ja hyvän luettavuuden. Typografiassa täytyy kiinnittää yksityiskohtiin huomiota, sillä pienimmätkin muutokset asettelussa ja kirjainten muodossa vaikuttavat huomattavasti tekstin ilmeeseen. Mitä enemmän tekstiä, sen tärkeämpää on huomioida luettavuuden vaatimukset. Leipätekstin täytyy olla helposti luettavaa, ja varsinkin, jos kohderyhmänä on vanhat tai nuoret, hieman isompi kokoista. Luettavuuteen vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa sopiva x-korkeus, rivin pituus, rivi- ja sanaväli, kirjaintyyppi ja koko, tavutus, kappaleiden sisäänvedot. (Lyytikäinen & Riikonen 1995, s. 30–41.) Vertailin kolmea eri fonttia keskenään, joista valitsin parhaan taitettavalle kirjalle (kuva 13).

Adobe Garamond Pro Regular:

Pieni matkalaukku oli pakattu lähtökuntoon. Se sisälsi yhden valkeasta lampaanvillasta kudotut nilkkasukat, yhden luukkuhousut, flanellia, sellaisia ikäiseni käyttivät, yhden palttina paidan, kaksi nenäliinaa ja virsikirjan, jonka välissä kolme kiiltokuvaa, todistuksen alakoulun toiselta luokalta ja ensimmäisen vyyhdin harmaata villalankaa.

Sabon Lt Pro Roman:

Olen meidän suuresta sisarusparvesta seitsemäs lapsi. Kansakoulu, jota olisimme käyneet oli suljettu, koska opettaja joutui sotaan. Kotoani tuli niin paljon matkaa naapuri koululle, jossa vanhempi veljeni kävi, että minun vapautettiin heikon kuntoni ja pienuuteni takia. Martta siskoni opin jatkaminen ratkaistiin ja syksyllä lukukauden alussa hän pääsi tähtimme Olgan luo Kaakkois-Suomeen, jossa täti oli opettajana.

Utopia Std Regular:

Minulla se oli isku, kun en voinut mennä ukilleni, joka oli lähellä koulua, jossa veljeni Veikko kävi, sillä tämä suuri talo oli niin lähellä rautatietä, jota venäläiset koneet mahdollisesti pommittivat. Muistan miten iltarukouksiin lisäsin: "Anna Taivaan Isä minun päästä kouluun".

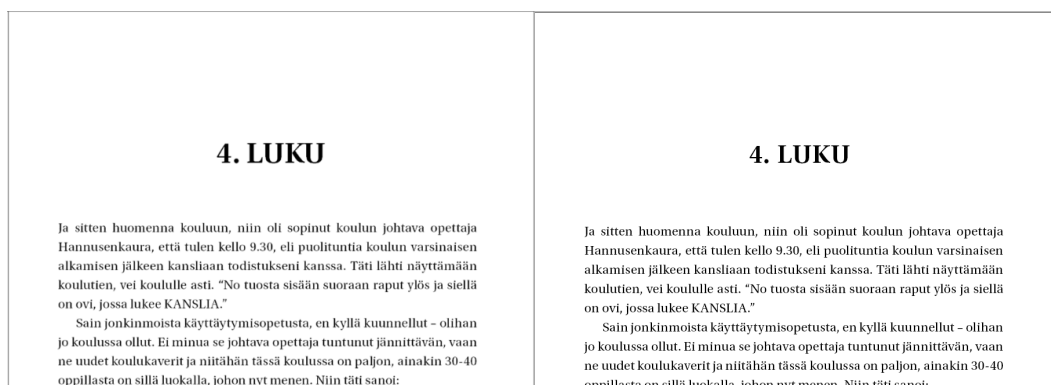
Kuva 13. Leipätekstin fonttikokeiluja

Aluksi keskityin typografian valinnoissa leipätekstiin ja päätin, että käytän antiikva fonttia. Vertailussa tutkin antiikvan ja groteskin käytön eroa ja antiikva osoittautui ehdottomasti suosituimmaksi kirjan fonttina, sillä yhdessäkään vertailussa kirjassa ei käytetty groteskia. Myös tekstin 1940-luvulle sijoittuvaan tunnelmaan antiikva oli sopivampi valinta. Pohdin valintaa erilaisten päätteellisten fonttien välillä ja rajasin ne kolmeen vaihtoehtoon (kuva 13). Halusin tehdä hieman taustatutkimusta fonteista, joita suositellaan kirjan leipätekstiin

ja minkä näköisiä fontteja vertailussa tuli esiin. Valitsin fontiksi Utopia Std Regular:in, sillä se oli luettavuudeltaan hyvä, muihin verrattuna sillä on suurempi X-kerkeus ja sopivasti kontrastia. Se on osa Adoben vuonna 1889 julkaisemaa antiikvafonttiperhettä.

Printtituotteissa leipätekstin koko suositus on 9–12 pt, mutta on otettava huomioon, että fonteissakin on eroja: toisen fontin pistekoko on suurempi kuin toisen. (Itkonen 2012, 91.) Valitsin leipätekstille pistekooksi 10,5 ja reilumman rivivälin koolla 15.2. Sopivan kokoinen riviväli varmistaa, että teksti on helppoluukuista. Rivivälin pitäisi olla 1–4 pistettä suurempi kuin fontin pistekoko ja mitä isompi pistekoko, sen suurempi riviväli. Riviväliä huomioidessa on muistettava myös rivinpituuden vaikutus. On määritelty parhaan luettavuuden takaava rivinpituus, eli kuinka monta merkkiä rivillä on miellyttävää silmälle. 55–60 merkkiä on ideaali ja 60:n jälkeen luettavuus alkaa huonontua. 35–40 merkkiä rivillä on minimi. Ideaalin ali tai yli mennessä pitäisi lisätä rivivälin kokoa luettavuuden parantamiseksi. (Itkonen 2012, 92.)

Väliotsikossa päädyin käyttämään samaa fonttia kuin leipätekstissä, mutta suuremmassa pistekoossa, lihavoituna ja versaalina (kuva 14). Tarkoitus on, että väliotsikko erottuu, mutta ei ole irrallinen kokonaisuudesta. On myös tärkeää jättää tilaa väliotsikon ympärille ja sen on oltava lähempänä tekstiä, joka alkaa sen jälkeen.

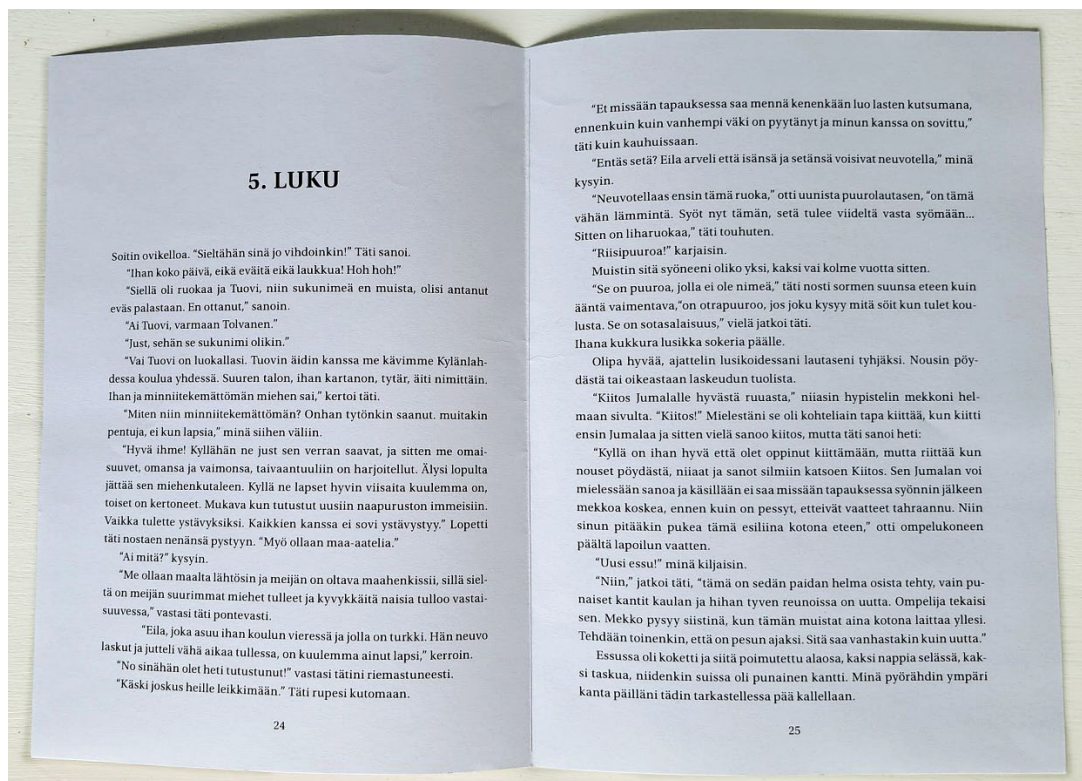

Kuva 14. Väliotsikon asettelu

Vasemmanpuoleinen kuvassa 14 on ensimmäinen versio, jossa väliotsikko on hieman suurempi ja korkeammalla sekä ilman välistyksen säätöä. Vertailevan tutkimuksen tuella muutin väliotsikon pistekokoa hieman pienemmäksi ja siirsin sitä alemmas, jotta se on yhtenäisempi alkavan leipätekstin kanssa, mutta

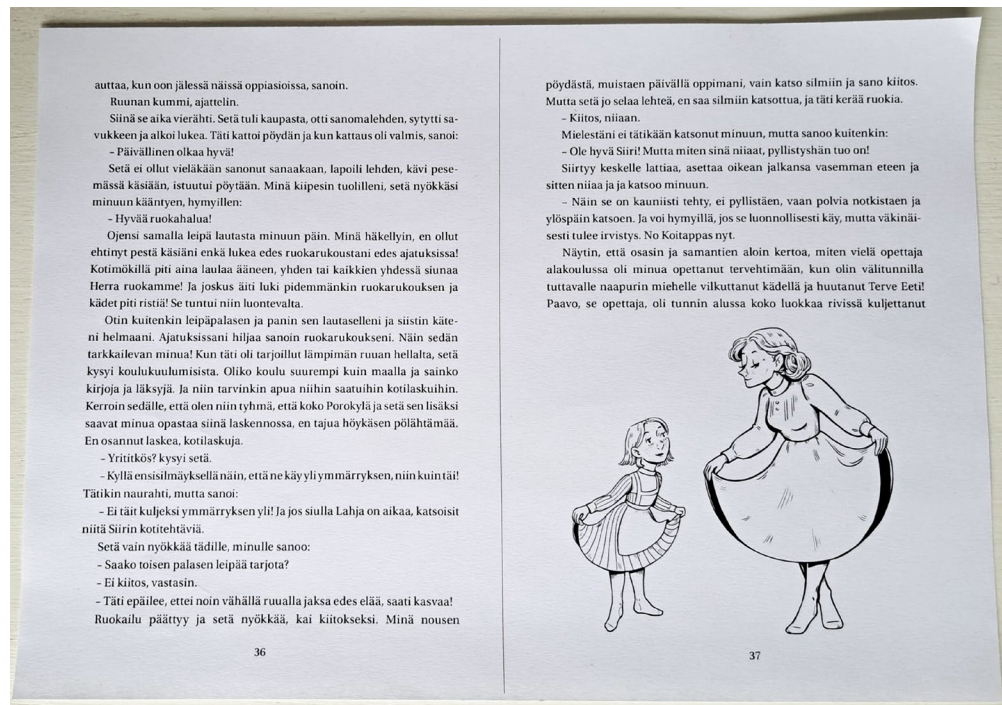
silti erottuva. Vaihdoin fontin Bold:ista Semibold:iin, sillä koin, ettei ole tarvetta niin suurelle kontrastille leipätekstin ja otsikkofontin välillä. Harvensin myös väliotsikon kirjainväliä, joka on myös tapana klassisessa otsikkotypografiassa, sillä versaalissa päätteet osuvat niin lähelle toisiaan (Itkonen 2012, 111). Pohdin myös anfangin käyttöä väliotsikon jälkeen, mutta koin, että väliotsikko tuo jo ison visuaalisen elementin, eikä uuden luvun alkua tarvitsisi sitä enempää korostaa.

Palstaa määriteltäessä oli huomioitava kappaleen vaihtuessa sisennykset, jotka ovat vertailunkin pohjalta painotekstissä yleisempiä, kuin rivivälillä kappaleen erottaminen. Pohdin ensin itse sisennyksen kokoa visuaalisesti, mutta halusin löytää jonkun säännön sisennyksen määrittelemiseen. Birdsall (2004) mainitsee, että sen pitäisi minimissään olla fonttikoko ja riviväli yhteensä, joka auttoi määrittämään siitä visuaalisesti sopivan kokoisen. Halusin varmistaa, että typografiset valinnat ovat toimivia, joten tein useamman testitulostuksen, joista ensimmäinen todisti, että taitto vaati vielä työstämistä (kuva 15, liite 1).

Kuva 15. Taiton ensimmäinen testitulostus

Aukeaman tulostaminen paperille oikeassa koossa havainnollistaa, miltä se näyttää oikeasti, sillä tietokoneen ruudulla on aina hankalampi nähdä mittasuhteita (kuva 15, liite 1). Testitulostus vakuutti, että marginaalien koot ovat toimivat ja fonttikoko on hyvä, mutta päädyin lisäämään hieman riviväliä. Aluksi tekstin repliikit oli merkitty lainausmerkein, mutta vertailun tulosten myötä päädyin vaihtamaan ne ajatusviivoihin muistuttamaan enemmän vertailun vanhempien kirjojen taittoa. Repliikin merkitsemiseen löytyi myös sääntö, jota noudatin. Itkosen (2012, 147) mukaan ajatusviivaa käytetään osoittamaan repliikin alku, jolloin sen jälkeen tulee välilyönti. Muutosten jälkeen tulostin uuden version tarkasteltavaksi (kuva 16, liite 1).

Kuva 16. Taiton toinen testitulostus

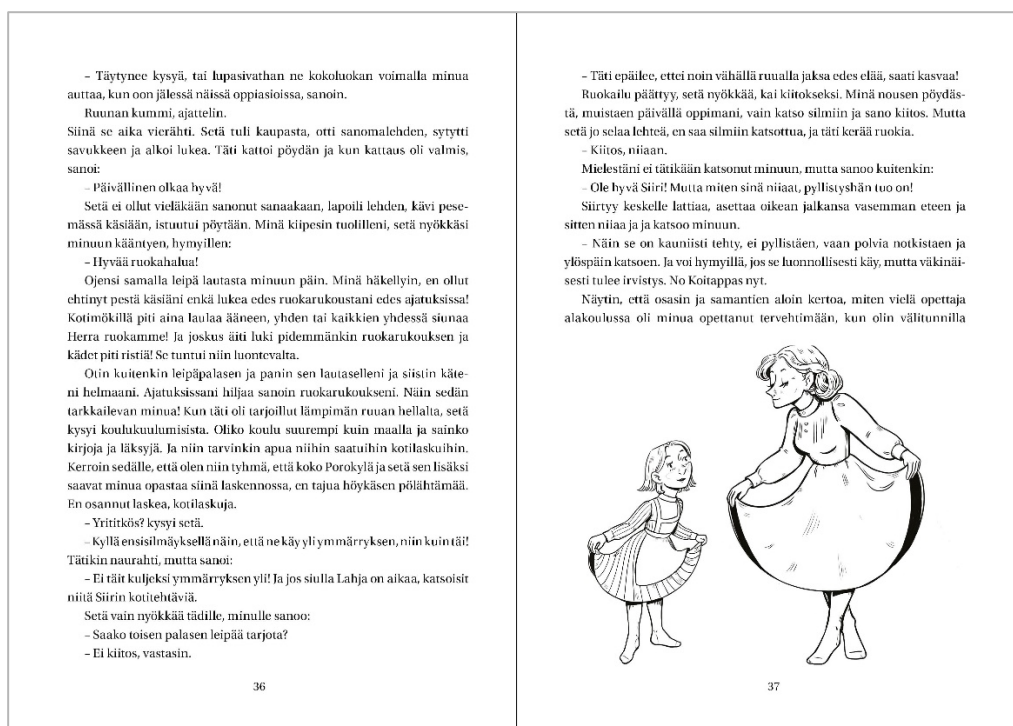
Toisessa testitulostuksessa on tehty muutoksia ja näkyy myös kuvitus aseteltuna sivulle (kuva 16, liite 1). Rivivälin lisääminen paransi luettavuutta, kun yhtä riviä on helpompi seurata. Lopulliseksi riviväliksi muodostui pistekoko 15,4. Testitulostus havainnollisti myös, ettei taitto ollut vielä valmis, kun löysin tasapalstan aseteluun liittyviä sanavälivirheitä. Liian väljistä riveistä olin päässyt pitkälti eroon, mutta liian tiiviitä rivejä tuli vielä vastaan.

Toinen asia, jota päädyin testitulostuksen jälkeen muuttamaan, on kappaleen alun sijainti. Kaunokirjallisuudessa uusi kappale alkaa yleensä oikeanpuoleiselta sivulta ja vasemmanpuoleinen sivu jätetään tarvittaessa tyhjäksi, eikä

siinä näy sivunumeroa, vaikka poikkeuksia tähänkin sääntöön on (Wunderlich 2016). Vertailun kirjoissa osa noudattaa sääntöä ja osa ei, mutta päädyin koikelemaan, miltä tämä näyttäisi. Se luo säännöllisyyttä kirjan jäsentelyyn ja luo viimeistellyn ulkonäön, joten päädyin käyttämään sitä asettelussa.

4.4 Valmis taitto

Kirjan taitosta tulee kokonaisuudessaan 44 sivuinen kuvitusten kanssa. Kirjaan täytyy muokata vielä nimiösivut ennen varsinaisen tekstin alkua, joihin tulee painotiedot ja tekijän tiedot sekä kirjan nimi (Wunderlich 2016). Kannen sisäsivuilla on myös ajatuksena luoda tapettikuvio. Esittelen varsinaisen tekstin taittoa, sitä, miten teksti ja kuvitukset on aseteltu kirjan sisäsivuilla ja ensimmäisenä esimerkkinä on aukeama, jossa näkyy valmis kuvitus ja sen asettelu (kuva 17, liite 2). Kirjan sisäkuvitukset ovat mustavalkoisia ja yksinkertaisia, ja kuvitettavat kohtaukset on valittu mielenkiintoisuuden ja informaation visuaalistamisen kannalta.

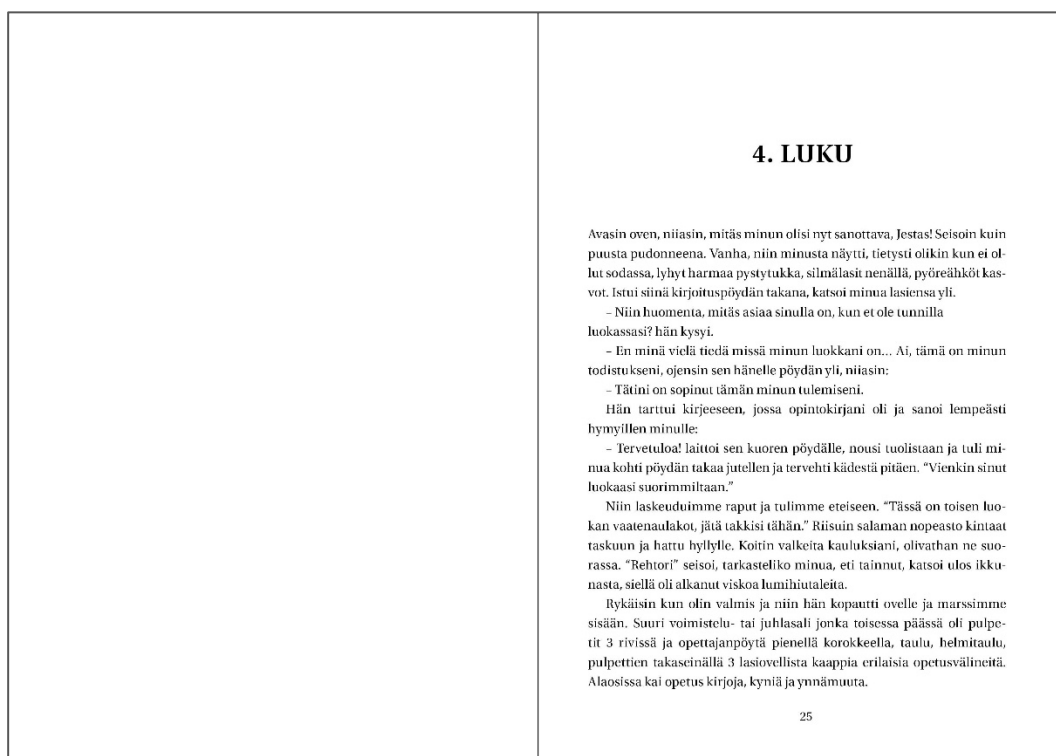

Kuva 17. Ensimmäinen esimerkkiaukeama valmiista taitosta

Kuvitukset on aseteltu tekstipalstan ylä- tai alapuolelle, niin, että se on yhdistettävissä tekstin kohtaukseen, jota se kuvittaa. Kyseisessä kuvituksessa näkyy päähenkilö ja hänen tätinsä. Kuvitus visualisoi aikaansa vaatteiden ja hiustyilin osalta, ja kohtaaminen on valittu, sillä se on henkilöiden suhteen kehittymisen kannalta

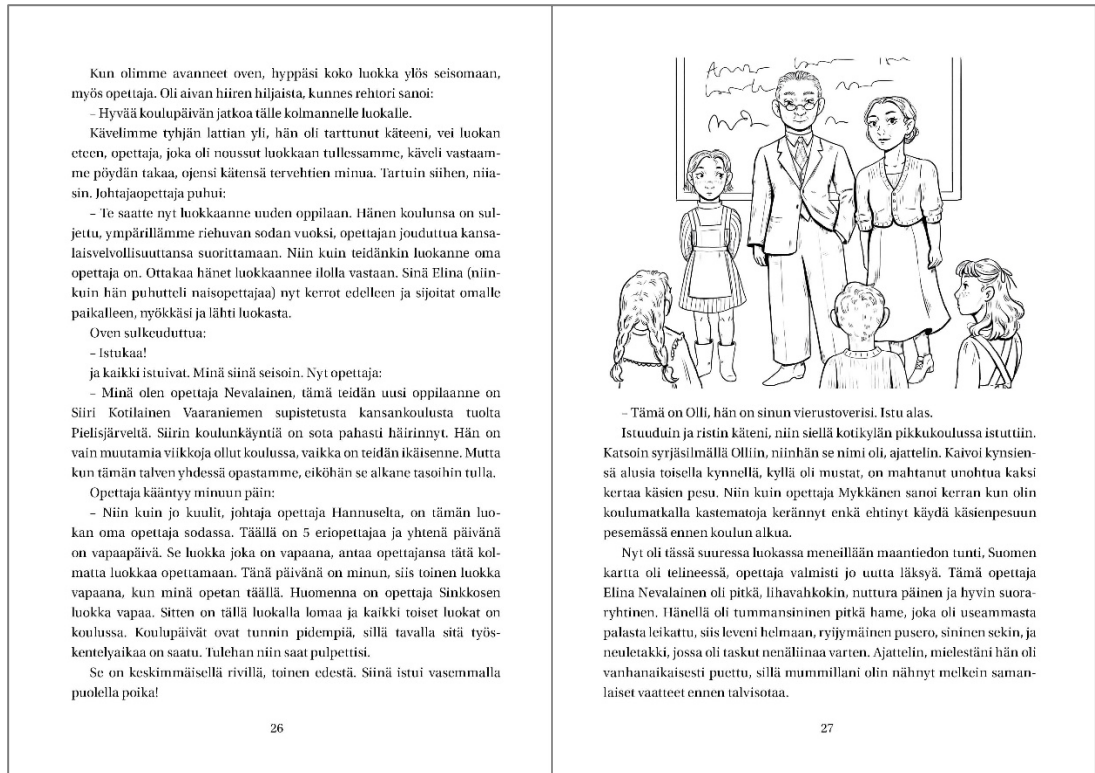
merkityksellinen. Taitto noudattaa sääntöjä, jotka asetin taitolle gridiä luodessa. (Kuva 17, s. 33, liite 2.)

Kiinnitin leipätekstissä erityistä huomiota luettavuuteen vaikuttaviin tekijöihin, kuten fonttivalintaan, sopivan kokoiseen riviväliin ja pistekokoon. Leipätekstin asettelu on kokonaisuutena siisti. Tasapalstaan aseteltu teksti ei ole reikäistä, tavutukset ovat oikein eikä niitä ole useammalla rivillä peräkkäin. Repliikit aiheuttavat vaihtelua tekstipintaan, mutta nekin näyttävät hallituilta. Toinen esimerkki on uuden luvun alusta, jonka päädyin tekemään aina oikealle sivulle (kuva 18, liite 2).

Kuva 18. Esimerkkiaukeama uuden luvun alusta

Esimerkissä näkyy noudatettu kirjan taiton sääntö, jonka mukaan uusi luku alkaa aina oikeanpuoleiselta sivulta ja vasen sivu on jätetty täysin tyhjäksi (kuva 18, liite 2). Väliotsikko asettuu paikoilleen toimivasti ja on tarpeeksi erottuva, mutta ei silmille hyppäävän suuri. Väliotsikossa on käytetty uudempaa merkin-tätapaa, eli se on kirjoitettu järjestysluvulla, joka tuli taittojen vertailussa esiin. Kolmantena esimerkkinä on kuvitusta sisältävä aukeama, mutta tässä kuvitus asettuu sivun yläreunaan (kuva 19, s. 35, liite 2).

Kuva 19. Kuvitettu esimerkkiaukeama

Aukeamaan on kuvitettu päähenkilölle jännittävä kohta, jossa seisotaan uusien luokkalaisten edessä (kuva 19, liite 2). Yksinkertaisena taustana on liitutaulu ilmentämässä tapahtumapaikkaa ja hahmojen vaatteisiin on kiinnitetty huomiota. Kuvitus on aseteltu marginaalin yläreunaan ja teksti jatkuu sen alapuolella. Kuvitukset huokuvat vanhanaikaista tunnelmaa ja niiden asettelu sopii kirjaan.

Vertailututkimuksen perusteella tein muutoksia ja perusteltuja valintoja tekstin asettelun hienosäädössä. Varsinkin väliotsikon sijainnin valinta sai tukea myös lähteistä ja kokonaisuudessaan taiton ulkoasu parani. Pohdin tutkimuksessa ilmenneitä eroja, mitä tekisin kuin uusissa kirjoissa ja mitä niin kuin vanhemmissa kirjoissa. Toisaalta tietyt säännöt ovat voimassa vielä uusissakin kirjoissa ja perusmuodoltaan kirja on säilynyt samanlaisena. Klassisia valintoja, joita oli sekä uudessa että vanhassa, olivat antiikvafontti ja marginaalien koon valinnat. Modernimman valinnan tein kuitenkin väliotsikoiden kirjoitusasu osalta.

5 KANSI

Keskityn luvussa kirjan kansien tutkimiseen ja produktiivisen osion kannen suunnitteluun. Etukannen lisäksi on kiinnitettävä huomiota myös kirjan selkään ja takakanteen. Tutkimusmenetelminä käytän vertailuanalyysiä sekä moodboardia, jonka avulla lähestyn konkreettisesti kannen tekemistä. Kirjan kansi luo ensivaikutelman lukijalle ja on siksi tärkein kirjan markkinointiin vaikuttava tekijä. Hyvän kirjan kannen määrittely on hankalaa, sillä tärkeintä on, että se sopii kirjaan. Kannen tehtävänä on erottaa kirja massasta, sopien samalla genreensä, kertoa kirjan sisällöstä ja ilmaista kuka on tekijä. (Golombek 2016.)

5.1 Kansien vertaileva tutkimus

Vertailussa tutkin kansia 1940-luvulla julkaistuissa kirjoissa. Tavoitteena on löytää tyypillisiä piirteitä ja tapoja luoda tunnelmaa omassa produktiossani kanteen, ja pyrin myös löytämään keinoja vanhasta inspiroituneen kannen luomiseen. Kiinnitän erityisesti huomiota kannen kuviin ja kuvituksiin sekä typografiaan, että sommitteluun. Vertailussa on kuvitettuja lasten kirjoja, runokirjoja ja kuvittamattomia kaunokirjoja 1940–1950-luvuilta. Vertailussa osa kirjoista oli mukana taittojen vertailussa, mutta aineistossa on vaihtelua sen mukaan, mikä sopii parhaiten mihinkin vertailuun. Osa vertailun kirjoista on myös klassikkoaseman saavuttaneita, joiden kannet ovat säilyneet sellaisinaan nykypäivään asti.

Ensimmäisinä kansiesimerkkeinä on 1940-luvulla julkaistut lasten kirjat De Saint-Exupéryn *Pikku Prinssi* ja Janssonin *Muumit ja suuri tuhotulva* (kuva 20, s. 37). Kirjat ovat sekä kirjailijan kirjoittamat että kuvittamat. Molemmat ovat yhä nykyään tunnettuja ja alkuperäiset kannet ovat säilyneet läpi vuosikymmenten.

Kuva 20. Klassikko lastenkirjojen kannet (de Saint-Exupéry 1943 & Jansson 1944)

De Saint-Exupéryn teoksen *Pikku prinssi* kannen kuvitus jättää runsaasti tyhjää tilaa kannen yläosaan, johon kirjan otsikko asettuu. Kirjailija ja kuvittaja on ylimmäisinä, sinisellä värillä tietokonefonttia muistuttavalla tekstillä ja sen alla otsikko oletettavasti käsin tehdyllä käsialafontilla. Kustantaja on merkitty etukannessa vasempaan alakulmaan. Kannen oikeassa alakulmassa on kuvitettu planeetta, jonka päällä seisoo kirjan päähenkilö. Mittasuhteet ovat kuvituksessa erikoiset, tulivuoren kokoisine kukkineen ja lähes planeetan pituisten hahmojen kanssa. Se luo mielenkiintoisen vaikutelman ja viittaa suoraan kirjan sisällön olevan fantasiaa. (Kuva 20, vasemmalla.)

Tove Janssonin *Muumit ja suuri tuhotulva* -kirjan kansikuvitus on maalausmainen, vihreän ja sinisen sävyt hallitsevat kuvaa vastapainona hameän vaaleanpunaiset korostukset. Kuvituksen vaaleanpunainen sävy näkyy myös kirjan selässä. Kuvitus luo mystistä tunnelmaa tummilla varjoilla ja puiden takaa kurkistavilla silmillä. Keskiössä on kaksi muumia, jotka erottuvat tummemmasta taustasta valkoisina hahmoina. Kannen typografiassa on käsin tehty vaikutelma. Vaikka kannen kuvituksessa ei ole yhtä selkeitä paikkoja teksteille kuin *Pikku prinssi* -teoksessa, sen otsikko asettuu kuvituksessa rauhalliseen kohtaan kannen alareunassa, josta se erottuu hyvin. Kirjailijan nimi on hieman huonommin erottuva, ja se on aseteltu mustalla kirjoitettuna kannen oikeaan yläreunaan. (Kuva 20, oikealla.)

Toisina esimerkkeinä on runokirjat 1940-luvulta. Katri Valan (1901–1944) *Pesäpuu palaa* on 1942 julkaistu runokokoelma sotien ajalta kirjoitettuja runoja. Aila Meriluodon (1924–2019) vuonna 1946 julkaistu esikoisteos *Lasimaalaus* kuvastaa sodan jälkeistä toivoa (Hänninen 2017, 103). Molempien runokokoelmien kannet ovat kuvitettuja (kuva 21).

Kuva 21. Runokirjojen kannet 1940-luvulta (Meriluoto 1946 & Vala 1942)

Meriluodon *Lasimaalaus* -kirjan kannen on toteuttanut Maarit Somersalo (kuva 21, vasemmalla). Kirjasta tuli klassikko ja sama kansikuva on yhä käytössä ja siitä on tullut ikoninen. (Hänninen 2017.) Kannen valkoisen pohjan keskellä on lasimaalaus, hieman lapsenomaisesti kuvitettu kaareva ikkuna. Yläpuolella kirjailijan nimi, alapuolella kirjan nimi ja vielä sen alla kustantajan nimi. Kaikki tekstit on keskitetty, kirjoitettu versaalilla ja samalla tummansinisellä värillä. Tekstien välillä on kuitenkin muoto- ja kokontrastia, kirjan nimen ollessa suurin ja ainut antiikvalla kirjoitettu.

Kirjan *Pesäpuu palaa* kannen on suunnitellut Tapio Tapiovaara. Kannen väripaletti on musta, punainen ja valkoinen. (Kuva 21, oikealla.) Mustaa ja punaista kuvataan sotien aikana Karjalan suruksi ja toivoksi (Karjalan Liitto ry s.a.). Kansi kuvaa kirjan sisältöä, sodan aikaan kirjoitettuja runoja äidin näkökulmasta. Kannen kuvitus kuvaa otsikkoa, palavaa puuta, jonka ympärillä puusta paenneet linnut lentävät. Kansi jakautuu kahteen osaan, kun kuvitus

sijoittuu kannen yläosaan ja jättää tilaa typografialle. Tekijän nimi on valkoisella tekstillä ja se jää kuvituksen puolelle mustalle taustalle. Typografia on käsin tehdyn oloista, kirjainten ollessa toisistaan eroavia. Otsikko on musta, keskitetty ja sen alapuolella leveästi tilan ottava painajan nimi.

Mustapunainen väripaletti on myös Väinö Linnan (1920–1992) 1954 julkaistun *Tuntematon sotilas* -kirjan kannessa (kuva 22). Kansi on Hännisen (2017, 127) mukaan ”Suomen ikonisin” ja yksi harvoista sukupolvelta toiselle kestäneistä kirjankansista. Sen on suunnitellut Martti Mykkänen.

Kuva 22. Suomalainen klassikko kirjankansi (Linna 1954)

Tuntematon sotilas -kirjan kansi on yksinkertainen, tunnistettava ja moderni. Punaisella taustalla on valkoinen sotilaan siluetti, joka jatkuu myös kirjan selkään. Kannesta selviää heti, että kyseessä on sodasta kertova kirja, koska siluettina kuvitettu hahmo on tunnistettavissa sotilaaksi ja sotilas on mainittu myös kirjan otsikossa. Kuvituksessa ei ole havaittavissa muita piirteitä, mikä tukee otsikossa mainittua tuntemattomuutta. Kuvitus on tyyliltään hyvin siisti ja voisi hyvinkin olla nykyaikaisilla tietokone ohjelmilla tehty. Kuvitus jatkuu myös kirjan selkään, mitä muissa vertailun kansissa ei tapahdu. (Kuva 22.)

Kannen typografia on aseteltu oikeaan reunaan ja kirjan nimen sana tuntematon asettuu keskelle leveyssuunnassa, halkaisten sotilaan siluettia. Fontti on

voimakas ja tyyllittelemätön, antaen vakavan vaikutelman. Kirjailijan nimi on hyvin esillä oikeassa yläkulmassa. Kustantajan nimen paikka näyttää aluksi hieman erikoiselta, mutta sekin on aseteltu kannessa harkitusti. Se asettuu korkeussuunnassa otsikon kanssa samalle linjalle ja se alkaa otsikon kanssa samasta kohdasta leveyssuunnassa. Kaikki teksti on versaaleilla. Lisänä painoksessa on teksti otsikon yläpuolella, joka ilmaisee erikoispainosta. Vaikka alkuperäisessä kannessa ei ole tekstiä sen paikalla, sekin on aseteltu sopivan harmonisesti, eikä se häiritse kannen ryhdikästä ja leikittelemätöntä kokonaisuutta. (Kuva 22, s. 39.)

Yhdistäviä tekijöitä aikakauden kansissa on monia. Jokainen vertailluista kansista on kuvitettu, eikä ole käytetty esimerkiksi valokuvia. Suurin osa vertailun kansista on aikaa kestäviä klassikoita. Kansien kuvitukset ovat käsintehtyjä perinteisin menetelmin, sillä samanlaisia digitaalisia piirto-ohjelmia ei vielä ollut. Kansikuvituksen tyyliässä on eroja varsinkin eri genren kirjojen välillä. Lastenkirjojen kuvitukset ovat monimutkaisempia ja yksityiskohtaisempi kuin *Tuntematon sotilas* -teoksen suoraviivainen ja yksinkertainen tyyli (kuva 22, s. 38). Tekstin asettelu on lähes kaikissa keskitettyä ja typografia on pääasiallisesti käsin tehtyä. Lisäksi *Pikku prinssi* -kirjaa lukuun ottamatta kaikkien kirjojen tekstit on kirjoitettu versaalilla (kuva 20, s. 37, vasemmalla). Yhtä tiettyä tyyliä aikakauden kirjojen kansisuunnittelussa ei ole, vaan jokainen kirja on hyvin yksilöllisen näköinen.

5.2 Kannen moodboard

Moodboard on tutkimusmetodina luomassa pohjan ja suunnan kansisuunnittelulle ja se esitetään asiakkaalle ennen kuin varsinaisen kannen luomista aloitetaan. Suunnittelualalla moodboard on yleinen menetelmä, joka visualisoi haettua tunnelmaa (Sandhi 2019). Käytän tutkimuksessa moodboardia kuva maailman tyylin ja typografisten valintojen suunnitteluun ensimmäisenä vaiheena kannen luomisessa. Tässä vaiheessa pääsen hyödyntämään edellisen osion eli kansien vertailevan tutkimuksen tuloksia.

Ennen moodboardin luomista keskustelimme asiakkaan kanssa kannesta ja kuvitusideoista. Päätimme tarinasta yhden vaikuttavimman kohdan, johon ku-

vitus pohjautuisi. Kuvitettavaksi kohtaukseksi valikoitui päähenkilön kulkeminen yksin pimeässä metsässä, kun hän näkee sotalentokoneen olevan tulossa idästä. Moodboardiin on kerätty kuvia luomaan tunnelmaa, mutta myös hyödynnettäviä elementtejä, asetteluideoita sekä väripalettia (kuva 23, liite 3).

Kuva 23. Kansisuunnittelun moodboard

Moodboard on tukemassa seuraavan vaiheen kansiluonnoksia ja kannen etenemistä suoraviivaisesti valmiiksi (kuva 23, liite 3). Se on apuna visualisoidussa ajatusta kannesta. Moodboardiin on kerätty erilaisia tunnelma ja inspiraatio kuvia kannen kuvitukselle. Moodboardissa näkyvä väripaletti on alustava ja se määräytyy aiheena olevasta pimeästä metsästä. Vaaleaa keltaista sävyä on ajateltu käytettäväksi typografiassa tai muissa elementeissä, joiden tulisi erottua vahvasti taustasta.

5.3 Kansiluonnokset ja toteutus

Kannen kuvitus on toteutettu Adobe Photoshopilla. Vaikka vertailun kannet olivatkin perinteisillä tavoilla kuvitettuja, digitaalinen työväline on itselleni toimivin, minkä takia valitsin sen käytettäväksi. Pysin kuitenkin saamaan kuvituksiin käsin kuvitettua tyyliä erilaisilla digitaalisilla siveltimillä. Toteutin kaksi erilaista kansiluonnosta, joista toinen valikoitui vietäväksi eteenpäin (kuva 24, s. 42, liite 4).

Kuva 24. Kansiluonnokset

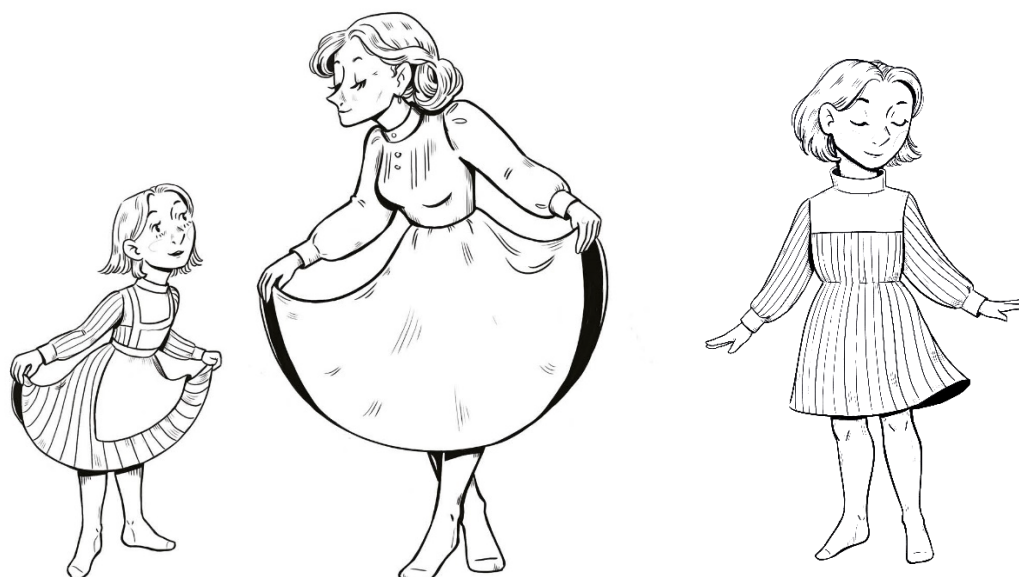
Kuvassa on kaksi erilaista kansiluonnosta (kuva 24, liite 4). Kannen kuvituksen aihe päätettiin asiakkaan kanssa mielenkiintoisimmasta kohtauksesta, joka on hänelle jäänyt mieleen parhaiten. Kohtauksessa päähenkilö kävelee yksin pakkasyössä pois kotoa. Tunnelma on jännittävä, kun on matkalla kohti tuntematonta, mutta samalla lohdullinen. Tilanne kuitenkin muuttuu pelottavaksi hävittäjän lähestyessä idästä. Kohtaus kannessa sijoittuu matkaan ennen hävittäjän saapumista, jota tarinassa kuvaillaan: ”Minusta tuntui tällä alkumatkalla turvalliselta. Kuin isot puut olisivat kuiskailleet: No jopas sattui, Siiri-hän se on lähtenyt maailmalle. Hyvä tyttö, ei tule pommikoneita! Näkemiin! Älä unohda minne olet menossa ja mistä olet lähtenyt.”

Molemmissa luonnoksissa päähenkilö on keskiössä, mutta toisessa suurempana ja yksityiskohtaisena ja toisessa pienempänä, korostaen ympäröivää suurta maailmaa. Kansi tulee muistuttamaan eniten lastenkirjojen kansia, joissa näkyy päähenkilö ja ympärillä kirjaa kuvaavia elementtejä (kuva 20, s. 37). Jo luonnosteluvaiheessa mietin, miten tekstit asettuisivat kannessa, jotta ne toimivat kuvituksen kanssa yhteen ja niille olisi varattu oma rauhallinen tila kuvituksesta. Luonnoksista kuvitettavaksi valikoitui ensimmäinen versio, jonka jälkeen suunnittelin, miten kuvitus ja teksti asettuisivat etukannen lisäksi selkään ja takakanteen (kuva 25, s. 43, liite 4).

Kuva 25. Kannen asettelun suunnitelma

Kuvassa tekstiä on merkitty viivoilla ja laatikoilla (kuva 25, liite 4). Takakannessa tulee lukemaan lyhyt kuvaus kirjasta ja sille on suunniteltu oma rauhallinen paikka. Haluan, että kuvitus jatkuu etukannesta selän läpi takakanteen ja lumesta tulee selkeä rajaava linja. Koska kirja ei ole menossa painoon vielä, kannen selän leveys on arvio ja tulee todennäköisesti muuttumaan hieman. Kirjan sivujen määrä vaikuttaa selän leveyteen ja kirjaan tulee kokonaisuudessaan 44 sivua, eli selästä tulee aika kapea. Etukannessa linjan alapuolelle jää tilaa kirjan ja kirjailijan nimelle sekä mahdollisesti kustantajan nimelle. Selkään tulee kirjan nimi yläpuolelle ja tekijän nimi alapuolelle. Takakannessa taas linjan alapuolella on enemmän kuvitusta ja yläosaan keskelle tulee pidempi kirjan sisältöä kuvaileva teksti. Kirjan kantta suunnitellessa mietin myös sen sopevuutta kirjan sisällä oleviin kuvituksiin, koska ajatuksena oli, että kirjan sisällä kuvitukset ovat mustavalkoisia ja kansi on värillinen (kuva 26, s. 44).

Kuva 26. Kirjan sisäkuvituksia

Kirjan sisäkuvitukset on kannen ohella toteutettu Adobe Photoshop -ohjelmalla (kuva 26). Tavoittelin mustepiirroksen tuntua digitaalisella työvälineellä ja suhteellisen yksinkertaista viivapiirrosta. Kuvitusten tavoitteena on tuoda lisää arvoa ja visualisoida tietoa. Yksi isoimmista syistä kuvittaa tarinaa oli juuri tiedon visualisointi, koska kirjan tarina kertoo ajasta 80 vuoden takaa ja maailma on muuttunut siitä paljon sekä käytössä on myös sanoja, joita ei enää nykyään käytetä. Näitä on haluttu selventää kuvituksilla ja samalla luoda menneen ajan tunnelmaa. Tärkeintä on, että päähenkilö on tunnistettava kannessa ja muissa kuvituksissa. Tästä syystä halusin tehdä kanteen samantyylistä viivapiirrosta mitä sisäsivujen kuvituksissa on, vaikka se onkin muuten erityylinen ja värillinen. Suunnitelman tekemisen jälkeen jatkoin kuvittamiseen, joka alkoi taustan maalaamisesta ja hahmon luonnostelusta (kuva 27, s. 45, liite 5).

Kuva 27. Kannen kuvittamisen vaiheita

Aluksi kuvitus oli suhteellisen väritöntä, koska keskityin valojen ja varjojen esiintymiseen luonnollisesti ja johdonmukaisesti. Halusin, että hahmo sopii kuvitukseen, mutta erottuu kuitenkin tarpeeksi taustasta. Päätin lisätä takakan-teen kuusen toisen puolen, joka tukee ajatusta kansikuvituksen jatkuvuudesta. Kuvitusta rajaa kuitenkin selän tumman sininen väri, josta erottuu tekstit hyvin. Kannen kuvitus on kohtauksesta, joka tapahtuu yöllä, joten kaikki on sinisen sävyistä kuun valossa. (Kuva 27, liite 5.) Seuraavaksi vein kuvitusta eteenpäin lähes valmiiksi asti, lisäten väriä ja yksityiskohtia (kuva 28, s. 46, liite 5).

Kuva 28. Lähes valmis kansikuvitus

Kuvassa 28 kuvitus on viimeisiä muokkauksia vaille valmis. Hahmon kuvittamisessa oli aluksi hieman haastavaa saada sävyt oikein, mutta lopulta sain ne sopimaan siniseen maisemaan. Kohtauksessa on kuvailtu mitä hänellä on päällä ja osassa myös niiden väri on tiedossa, mikä auttoi sen suunnittelua. Sinisen ja vihreän väriset vaatteet eivät erotu taustasta, joten kokeilin vaihtaa huivin lämpöisemmän sävyiseksi, mikä ratkaisi ongelman. Kansikuvitus prosessi eteni toivotulla tavalla ja suhteellisen nopeasti, kun sain päätettyä tyyli- valinnat ja valittua luonnoksista sen mitä lähdin viemään eteenpäin. Kuvittamista auttoi myös selvä visio kohtauksesta, joka on kuvailtu kirjassa ja tavoitteena oli tuoda ilmi sen kuvailemaa tunnelmaa.

5.4 Kannen typografia

Kansien vertailussa tuli ilmi, että monissa 40-luvun kansissa otsikkotypografia on käsin tehtyä, jonka vuoksi halusin tehdä kirjan otsikkofontin käsin itsekin. Ajattelin heti käyttäväni otsikossa versaalia, mikä oli käytössä myös useimmissa vertailun kirjoissa. Osassa myös kirjoittajan nimi oli kirjoitettu myös versaalilla, mutta tähän toimivinta ratkaisua etsin pidempään. Lähdin kokeile-

maan erilaisia tyyliä kansitypografialle ja pohdin, ottaisinko typografiaan vaikutteita kirjoittajan käsialasta, sillä teksti on alun perin kirjoitettu paperille (kuva 29).

Siiri Oravalahti

SIIRI ORAVALAHTI

Kuva 29. Kannen fonttikokeiluja

Keräsin esimerkeiksi isoja kirjaimia alkuperäisestä tekstistä, ja luonnostelin niistä otsikkoa (kuva 28). Totesin pian, että lopputulos olisi viimeistelemättömän näköistä, eikä se näyttänyt hyvältä yhdistettynä kansikuvitukseen. Päätin kokeilla täysin erilaista tyyliä ja valitsin pohjalle sopivan paksun groteskin, eli päätteettömän fontin, jota aloin muokkaamaan. Halusin tuoda fonttiin vaikutteita kirjoittajan käsialasta enkä myöskään halunnut käyttää valmista fonttia, kun olin päättänyt tehdä sen käsin, kuten vanhoissa kirjaesimerkeissä. Tavoitteena oli saada aikaan siisti ja hallittu, mutta kuitenkin käsintehty fontti, jossa näkyy hieman kirjaintenvälistä vaihtelua.

Otsikkofontin ulkonäön päätettyäni, mietin toimisiko kirjoittajan käsialasta rakennettu fontti kirjoittajan nimen fontiksi, mutta haasteena oli kuitenkin vanhanaikaisen käsialafontin vaikealukuisuus. Päädyin käyttämään kirjoittajan nimessä fonttia, joka on kursiivileikkaus samasta fonttiperheestä, mitä käytin kirjan taiton leipätekstissä, eli Utopia std fonttia. Se luo samalla muotokontrastia otsikon välille, otsikon ollessa groteski fonttia, sillä niiden väliltä löytyy typografista muotokontrastia koko- ja vahvuuskontrastin lisäksi (Itkonen 2012, 81–82). Asettelin typografian kuvituksen kanssa, jolloin kannesta tuli valmis (kuva 30, s. 48, liite 6)

Kuva 30. Valmis kirjan kansi

Kuvassa 30 näkyy lopulliset kansitypografian valinnat. Etukannen lisäksi tekstiä tuli myös kirjan selkään ja takakanteen. Selässä lukee kirjan nimi sekä kirjoittaja, jotka on ladottu samalla leipäteksti fontilla. Takakanteen lisättiin lyhyt teksti kuvailemaan kirjan sisältöä, johon päätin käyttää kirjan leipätekstifonttia eri koossa. Se sopii myös etukannen ja selän typografiaan, sillä se kuuluu kirjoittajan nimen fontin kanssa samaan fonttiperheeseen. Lisäsin takakannen tekstiin kokoa sekä riviväliä, eli tekstin kooksi muodostui 13,3 pistekorkeus ja 18 pt riviväli.

5.5 Valmis kansi

Lopulta kansi valmistui, kun kansikuviutus ja -typografia oli yhdistetty niiden toimien yhdessä. Kannesta muodostui harmoninen kokonaisuus, jota hallitsee etukannesta takakanteen jatkuva kuvitus, jota yksivärinen selkä jakaa. Jotta nähdään, miltä valmis kansi näyttää, hyödynsin kirjamallia, johon asetin valmiin kannen (kuva 31, s. 49, liite 6).

Kuva 31. Valmis kansi kirjamallissa

Kannesta tuli hyvin kuvituspainotteinen, johon typografia sulautuu toimivasti ja kuitenkin erottuu samalla. Kannen väripaletti luo hieman mystistä tunnelmaa ja kuvaa pakkasyötä. Kuvitettu hahmo toimii kannessa erottuen taustasta riittävästi ja rajallinen väripaletti toimii sitoen kaiken yhteen. Kansikuvituksessa näkyy oma kuvitustyyli ja vaikka se on toteutettu digitaalisesti, onnistuin tuomaan mukaan käsintehtyä tekstuuria. Kuvitus sopii tyyliltään myös kirjan sisäkuvituksiin, vaikka onkin väritetty, mikä oli tärkeää kirjan kokonaisuuden takia. Kansikuvitus jatkuu takakanteen, mutta rauhoittuu siellä ja antaa takakannen kuvailevalle tekstille tilaa. Käsintehty otsikkofontti oli ehdottomasti toimiva ratkaisu kirjalle, mikä onkin huomio vertailun kansien piirteistä. Myös tekstien asettelu keskitetysti on tehty vertailun tulosten tuella. Fontit sopivat toisiinsa ja muuten samalla fonttiperheellä, Utopia Std fontin leikkauksilla ladotut tekstit korostavat groteskilla käsin ladotulla fontilla kirjoitettua otsikkoa. (Kuva 31, liite 6.)

Kansi kuvaa kirjan sisältöä ja puhuttelee varmasti kohderyhmäänsä, sillä he tunnistavat nimen ja osaavat yhdistää hahmon nimeen. Kannessa ole mitään ylimääräistä ja asiakas ilmaisi olevansa tyytyväinen kanteen, mikä on tärkeää

ja osoittaa sen onnistuneen seuraamaan toimeksiantoa. Kansi sopii kirjan tarinalle, siinä on vaikutteita 1940-luvun kirjoista, mutta on samalla raikas ja tyylikäs.

6 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Tieteellistä tutkimustyötä on tarpeellista analysoida kriittisesti, ja luotettavuuden arviointi on tärkeää niin laadullisessa kuin määrällisessä tutkimuksessa. Tässä opinnäytetyössä käytetään kvalitatiivisia tutkimusmetodeja, joten käsitelien ensin laadullisen tutkimuksen validiteettia. Luotettavuuden arviointiin kuuluu valittujen tutkimusmetodien sopivuuden arviointi tutkimukseen ja laadullisen tutkimuksen arviointi kohdistuu tutkimusaineiston keräämiseen, analysointiin sekä raportointiin. (Hyväri & Vuokila-Oikkonen 2016.)

Olen valinnut tutkimusmenotit siten, että ne vastaisivat mahdollisimman hyvin tutkittavaan aiheeseen. Opinnäytetyössäni vertailevaa tutkimusta on käytetty sekä taittojen että kansien analysoinnissa. Aineistojen valinnat on tehty niillä perusteilla, että ne ovat suoraan liitoksissa tutkittavaan aiheeseen. Aineistoiksi on valittu myös mahdollisimman laaja otanta saman aikakauden kirjallisuutta, jotta on saatu kattava lopputulos täyttämään tutkimuksen tavoitteen. Kriteerinä aineiston rajaamiselle on ollut niiden julkaisuaika 1940-luvulla tai lähellä sitä. Aineistot on esitelty ja havainnot on raportoitu tutkimuksen yhteydessä. Lopputulokset koostuvat suorista havainnoista ja omista tulkinnoista, joissa on tukena ammattitaitoa ja osaamista.

Olen käyttänyt lähteinä paljon alan kirjallisuutta ja ammattilaisten kirjoittamia verkkolähteitä. Kotimaisten lähteiden lisäksi on käytetty myös ulkomaalaisia lähteitä ja samasta aiheesta on haettu myös useampi lähde, joka varmistaa, että tieto on oikeaa. Suomenkielisten lähteiden lisänä käytetty englanninkieliset materiaalit ovat mahdollistaneet tiedon hakua laajemmalla näkökulmalla. Lähteitä valittaessa on huomioitu myös julkaisun ajankohta ja haettu mahdollisimman tuoretta tietoa. Etenkin valitut verkkolähteet ovat 2010-luvulta tai tuoreempia. Osa lähteistä on kuitenkin vanhempaa alkuperää, mutta niiden tieto ei ole muuttunut tai todettu vääräksi. Vanhempia lähteitä verrataan myös uudempiin saman aiheen julkaisuihin

Produktiivisen osion laadukas dokumentointi lisää tutkimuksen vakuuttavuutta. Erilaisista vaiheista on esitetty kuvia, joista ulkopuolinen pystyy seuraamaan työn edistymistä. Mahdolliset muutokset produktiossa on ilmaistu niin, että lukija pysyy perillä kaikista vaiheista. Dokumentointi näyttää, ettei lopputulos ei ole siis syntynyt tyhjästä ja ratkaisuja on perusteltu tutkimustulosten avulla sekä omaa työtä on reflektoitu tutkimusosioon. Lisäksi tärkeimmät käsitteet on määritelty jo aluksi ja muita esiintyviä termejä on avattu tekstissä, jotta lukija pysyy perillä aiheessa.

Opinnäytetyön tutkimustulokset vastaavat tutkimuskysymyksiin ja tuloksia on hyödynnetty produktiossa. Produktio noudattaa muun muassa klassisia taiton sääntöjä, mutta ottaa mukaan uusia näkökulmia vertailuista, jotka ovat merkittäviä tuotettavalle teokselle. Lopputulos hyödyttää sen käyttäjiä, tutkimuksen tekijää sekä mahdollisesti tutkimuksen lukijaa, sillä tutkittu tieto on ainakin osittain toistettavissa erilaisiin kirjan taitto ja kansisuunnittelu projekteihin.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO

Opinnäytetyön tavoitteena oli vastata päätutkimuskysymykseen: *Millainen on toimiva historia-aiheisen kirjan taitto ja kansi?* Tutkimuskysymyksiin vastauksiksi lähdin tekemään ensin taustatutkimusta ja käsittelemään produktion tehtävänantoa. Tutkin kohderyhmää ja millainen merkitys kirjan aiheella on. Tutkin myös, millaisia kaunokirjoja aiheesta on jo kirjoitettu ja miltä niiden kannet näyttävät. Lisäksi otin selvää siitä, millainen merkitys kannella ylipäänsä on kirjalle ja millaisilla keinoilla luodaan vanhasta inspiroitunut kirja.

Kirjan aiheena on evakkous ja kohderyhmänä laajaan ikäryhmään jakautuva jälkipolvi, johon suunnattu taustatutkimus auttoi saamaan paremman käsityksen siitä, kenelle kirjaa tehdään ja miksi. Sain selville, että evakkokirjallisuus kiinnostaa erityisesti oman suvun historian puolesta. Taustatutkimuksen havaintojen jälkeen oli helpompaa lähteä tutkimaan visuaalisia elementtejä, joita voisi hyödyntää omassa produktiossa. Kohderyhmän laaja ikäjakauma vaikutti myös taiton ja typografian valintoihin luettavuuden osalta ja kuvitusten käyttöön ja tyyliin. Halusin huomioida sekä vanhemman polven, joka lukee jo itsel-

leen tuttua tarinaa, että lapset ja nuoret, jotka kuulevat sen ensimmäistä kertaa. Kuvitusten tarkoitus on auttaa ymmärtämään vieraita asioita ja menneen ajan tunnelmaa.

Taustatutkimuksen jälkeen etenin laadullisiin tutkimusmetodeihin, vertailevaan tutkimukseen ja moodboard-tekniikkaan. Hyödynsin vertailua sekä taittojen että kansien tutkimisessa, mikä auttoi tuomaan näkökulmia vanhanaikaisen kirjan piirteisiin. Olin asettanut tarkentavia tutkimuskysymyksiä, mitkä olivat: *Miten kuvitukset on hyvä asetella historia-aiheisessa kirjassa?* ja *Miten saadaan aikaan vanhasta inspiroitunut moderni kirja?* Löysin tutkimusmetodien avulla vastauksia tarkentaviin tutkimuskysymyksiin, mitä kannatti ammentaa vanhasta ja mitä tuoda uudesta, jotta lopputulos ilmentää molempia harmonisesti. Kuvitusten asettelulle löysin myös erilaisia esimerkkejä, joista pystyin vertailemaan, mikä olisi toimivin omassa produktiossa. Koen kuitenkin, että kaikki valinnat, mitkä ovat tuntuneet toimivalta omassa kirjan taitossa ja kannessa, ei välttämättä toimi jokaisessa historia-aiheisessa kirjassa.

Päätutkimuskysymykseen vastaukseksi havaitsin, että toimiva kansi on kyseiselle kirjalle sopiva. Toimiva taitto on helppolukuista ja ammattimaisesti aseteltua ilman tekstipinnan rikkonaisuuksia. Tutkimus- sekä produktiivinen osio toivat näkökulmia visuaalisiin valintoihin kirjassa. Taittojen vertailututkimuksessa oli mukana kuvituksia sisältäviä kirjoja, joista pystyin havainnoimaan ja vertailemaan kuvitusten asetteluja. Sieltä löysin toimivimman tavan, jota lähdin hyödyntämään omassa produktiossa. Ratkaisussani teksti ja kuvitukset muodostivat kokonaisuuden, jossa molemmat ovat omilla paikoillaan, mutta vaikutuksissa toisiinsa.

Kanteen ei ollut yhtä suoraviivaista tuoda vanhanaikaisia piirteitä kuin taittoon, sillä kuvituksen tyyliin vaikuttaa suunnittelija sekä kirjan aihe. Taiton valintoja oli helpompi peilata vertailun tuloksiin ja hyödyntää niitä valinnoissa. Lopputuloksena oli vanhasta inspiroitunut moderni kirja, joka syntyi tutkimuksen avulla. Valikoin vaihtoehtoista, mitä kannattaisi ottaa vanhasta ja mitä uudesta, ja sekoitin niitä luoden tuotoksen, jossa on sopivasti molempia.

Opinnäytetyön tutkimusosio, jossa vertailin sekä saman genren että eri genren kirjojen taittoja ja kansia, jonka pohjalta oman kirjan tuotannon teko jätti käsityksen siitä, että jokainen kirja on oman näköisensä. Tämä pätee erityisesti kanteen, vaikka onkin huomioitavia teorioita muun muassa taiton osalta, ei samaa kaavaa voisi käyttää jokaisessa kirjassa.

8 POHDINTA

Novellin taittamisen laajuus ja työmäärä yllätti minut sitä tehdessä, vaikka sivumäärä ei loppujen lopuksi ollut suuri. Ensikertaa kirjaa taittaessa tuli vastaan asioita, joita ei ollut osannut ajatella, mikä aiheutti välillä valintojen uudelleen tarkastelua ja muuttamista. Kirjan taittoon liittyy paljon huomioitavia sääntöjä ja hyvän luettavuuden huomioiminen on tärkeää. Siistin tekstin taittaminen yksinkertaiselle gridille vaati yllättävän paljon työtä. Vaikka taittaminen itsessään ei ole vierasta minulle, tutkimusosio toi paljon uutta tietoa, jota hyödynsin produktiossa. Perustelujen etsiminen valinnoille loi myös luottamusta omaan tekemiseen ja varmuutta seuraaviin projekteihin.

Taustatutkimus oli itselleni hyvin avaavaa ja sen tekeminen kantoi läpi opinnäytetyön. Toimeksiantoon kunnolla perehtyminen on kannattavaa missä tahansa projektissa. Myös aiheeseen syvempi tutustuminen oli hyödyllistä, vaikka tiedän historiasta ja 1940-luvusta valmiiksi jonkin verran, tuli vastaan aivan uusia asioita. Aiheen merkityksen tutkiminen auttoi ymmärtämään kohderyhmää, kenelle kirjaa tein, joka kantoi pitkälle produktiiviseen osioon asti. Kohderyhmä vaati valintojen pohdintaa sekä taitto että kansisuunnitteluosiossa, sillä vaikka sillä on yhteinen tekijä, sen ikäryhmä on laaja. Varsinkin kuvitusten osalta varoin menemästä liian lastenkirja tyyliksi, mihin auttoi inspiraatio vanhoista kirjoista sekä kuvitusten merkityksen pitäminen mielessä. Toki oma kuvitustyylikin vaikuttaa kuvitusten ulkonäköön. Tekstin taitossa huomioin tarpeeksi hyvän luettavuuden, jonka tarkistin testitulostuksilla.

Tutkimusosion tekeminen auttoi varsinkin taiton teossa, sillä vertailu ja lähteistä saatu tieto tuki valintojen tekemistä. Niiden avulla leipätekstistä muovautui varmasti helppolukuista ja hyvän näköistä sekä väliotsikoista sopivan kokoisia ja oikeilla paikoilla. Kirjan taittamisessa tuli ilmi sääntöjä, jota vertailun

kirjoissa oli myös käytetty. Se osoitti, että kirjan taitolla ja typografialla on syvät perinteet ja tavat, jotka ovat voimassa vielä nykypäivänä. Toisaalta huomasi myös haasteen kuvitusten osalta. Koska asiakas oli toivonut tarinaan kuvituksia, etsin vertailuun kirjoja, joista voin tutkia niiden asettelua. Kirjoiksi valikoitui lastenkirjoja, sillä aikuisille suunnatuissa kirjoissa harvemmin esiintyy kuvituksia. Jouduin hieman pohtimaan ratkaisuja laajalle kohdeyleisölle, sillä kuvitusten ja koko produktion tulisi puhutella lukijoita lapsesta vanhukseen.

Kansikuvituksen osalta vertailluissa kansissa oli paljon eroja keskenään ja vain joitakin samankaltaisuuksia. Toisaalta myös aineisto oli genreltään laaja, mikä lisäsi keskinäisten erojen määrää. Taittoon oli helpompi hyödyntää vertailevaa tutkimusta ja typografian sääntöjä, kuin kanteen, sillä kansikuvituksessa näkyy tekijänsä jälki, joka on jokaisessa kirjassa erilainen. Kannen kuuluu myös kuvata kirjan sisältöä ja kertoa genrestä, mutta samalla erottua muiden joukosta. Vertailussa pohdinkin, että jokainen kirja on yksilöllisen näköinen, eikä aikakauden kirjojen kansisuunnittelussa ole yhtä tyyliä.

Toisena tutkimusmetodina käyttämäni moodboard-tekniikka auttoi keräämään ajatuksiani kannen suhteen. Kansikuvituksen toteuttaminen aiheutti paineita, sillä olihan sen oltava toimiva ja hyvän näköinen, ja sen aloitus hieman venyi. Moodboardin teon avulla pääsin kunnolla alkuun kansikuvituksen kanssa. Asiakkaan kanssa päätetty kanteen kuvitettava kohta toimi hyvin tuomaan sopivaa tunnelmaa ja mielenkiintoa kirjan sisällölle. Kannen otsikkona Siirin matka ja kuvituksena hämmentynyt lapsi yksin talvi yössä herättää kysymyksiä: Mihin hän on matkalla? Miksi hän on yksin? Mitä sen jälkeen tapahtuu? Kansi on modernin näköinen, mutta siinä näkyy myös tekstien osalta vaikutteet vanhoista kirjoista. Inspiraationa oli myös 1940-luvun lastenkirjat, joissa kuvituksen pääosassa oli päähenkilö. Kokonaisuudessaan koin, että toteutettu tutkimus auttoi luomaan kirjan taitosta kuvituksineen ja kannesta tasapainoisen kokonaisuuden, joka puhuttelee kohderyhmäänsä.

LÄHTEET

- Anttila, P. s.a. Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://metodix.fi/2014/05/17/anttila-pirkko-tutkimisen-taito-ja-tiedon-hankinta/#6.1.2%20K%C3%A4sitekarttatekniikka> [viitattu 25.3.2024].
- Birdsall, D. 2004 Notes on Book Design. Verona: Yale University Press.
- Golombek, S. 2016. Kirjan kansi – tärkeä ensivaikutelma WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://blogi.bod.fi/kirjan-toteutus/tarkea-ensivaikutelma-kirjasi-kansi/> [viitattu 15.2.2024].
- Hyväri, S. & Vuokila-Oikonen, P. 2016, päivitetty 2020. Tutkimus ja kehittämistyön luotettavuus. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://libguides.diak.fi/c.php?g=670543&p=4760642#s-lg-box-15268726> [viitattu 18.3.2024].
- Hänninen, V. 2017. Kirjan kasvot sata vuotta suomalaisia kirjankansia. Riika: SKS.
- Itkonen, M. 2012. Typografian käsikirja. 4. painos. Riika: RPS-yhtiöt.
- Juhila, K. s.a. Laadullinen tutkimus ja teoria. Tietoarkisto. WWW-sivu. Saatavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullinen-tutkimus-ja-teoria/> [viitattu 12.2.2024].
- Kanervo, P., Kivistö, T & Kleemola, O. 2018. KARJALANI, KARJALANI, MAANI JA MAAILMANI. E-kirja. Saatavissa: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcaj-pgclclefindmkaj/https://siirtolaisuusinstituutti.fi/wp-content/uploads/2019/12/t-01-isbn-978-952-7167-56-4-karjalani-karjalani-maani-ja-maailmani.pdf [viitattu 14.2.2024].
- Karjalan Liitto ry s.a. Kirjallisuus. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.karjalanliitto.fi/karjalaisuus/karjalainen-kulttuuri/kirjallisuus.html> [viitattu 28.2.2024].
- Krause, J. 2001. Layout Index. Massachusetts: Adams Media
- Lastenkirjainstituutti. 2023. Lasten menettämä Karjala - kotimaista kirjallisuutta 1940–2010-luvuilta. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://lkinstituutti.wixsite.com/haluankasvaa/karjalan-evakkolapset> [viitattu 23.2.2024].
- Lehtiniemi, K. 2014. Miljoonalla suomalaisella on juuret Karjalassa - evakot muistelevat. Artikkel. Saatavissa: <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/miljoonalla-suomalaisella-on-juuret-karjalassa-evakot-muistelevat/4473194#gs.4gdyta> [viitattu 14.2.2024].
- Lite, R. 2021. 6 Tips for Finding Your Book's Audience. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.ingramspark.com/blog/tips-for-finding-your-books-audience> [viitattu 15.2.2024].
- Lyytikäinen, K. & Riikonen, H. 1995. Painotuotteiden suunnittelu. Helsinki: GUMMERUS.

Lucia, V. 2022. Why We Use Courier for Traditional Screenwriting Font. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.socreate.it/en/blogs/screenwriting/why-we-use-courier-for-traditional-screenwriting-font> [viitattu 13.2.2024].

Lönnblad, K. & Pesu, I. 2023. Viisi naista kävelee halki poltetun Lapin – Tommi Kinnusen menestyskirjasta tuli näytelmä seitsemään teatteriin. Saatavissa: <https://yle.fi/a/74-20050357> [viitattu 27.2.2024].

Muotio, L. 2021. Vertailu tutkimusmenetelmänä. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.muotoilu.info/index.php/tutkiva-muotoilu/menetelmat/vertailu-tutkimusmenetelmana/> [viitattu 26.11.2023].

Orpana, M. s.a. Mikä on yrityksesi kohderyhmä? WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.kupli.fi/mika-on-yrityksesi-kohderyhma/> [viitattu 15.2.2024].

Routio, P. 2007. Tuotetiede – tuotteiden kehittämistä avustava tutkimus. Internet-painos. Saatavissa: https://docplayer.fi/2843619-Routio-tuotetiede-tuotteiden-kehittamista-avustava-tutkimus.html#google_vignette [viitattu 26.1.2024].

Sandhi, K. 2019. Using Moodboards in the design process. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://uxdesign.cc/using-moodboards-in-the-design-process-b61979ad7149> [viitattu 9.2.2024].

Pääkkönen, S. 2022. Uutuuskirja Karjala sydämessä kuvaa evakoiden jälkipolvien suhdetta menetettyyn Karjalaan. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://skskirjat.fi/karjala-sydamessa/> [viitattu 14.2.2024].

Toivanen, A. 2015a. Kuvitus. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.graafinen.com/suunnittelu/kuvitus/kuvitus/> [viitattu 9.2.2024].

Toivanen, A. 2015b. Taitto. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.graafinen.com/suunnittelu/yleista/taitto/> [viitattu 9.2.2024].

Toivola, L. 2017. Laila Hietamies: Vierailta poluilla, oudoilla ovilla ja Edessä elämän virrat. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://sotaromaa-nit.wordpress.com/2017/07/31/laila-hietamies-vierailta-poluilla-oudoilla-ovilla-edessa-elaman-virrat/> [viitattu 12.3.2024].

Kinnunen, T. s.a. Ei kertonut katuvansa. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.wsoy.fi/kirja/tommi-kinnunen/ei-kertonut-katuvansa/9789510450291> [viitattu 11.3.2024].

Wunderlich, V. 2016. Kirjan sisuksen rakenne. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://blogi.bod.fi/kirjan-toteutus/kirjan-sisuksen-rakenne/> [viitattu 18.3.2024].

KUVALUETTELO

Kaikki kuvat ovat Karoliina Parkon ellei toisin mainita.

Kuva 1. Opinnäytetyön käsitekartta

Kuva 2. Opinnäytetyön viitekehys

Kuva 3. Suopellon väestä kertova kirjasarja. Konttinen, A. 1941–1948.

Kuva 4. Evakkokirja esimerkit 1960–1980. Kähäri, I. 1960. & Hietamies, L. 1983.

Kuva 5. Evakkokirja esimerkit 2020 luvulta. Kinnunen, T. 2020. & Liksom, R. 2021.

Kuva 6. Aukeama kirjasta Tällaista on nuoruus? Talvi, J. 1944.

Kuva 7. Aukeama Tuntematon sotilas -kirjasta. Linna, V. 1954.

Kuva 8. Vasemmalla aukeama Muumit ja suuri tuhotulva, oikealla Taikurin hattu. Jansson, T. 1944 & 1956.

Kuva 9. Aukeamia Pikku prinssistä. De Saint-Exupéry, A. 1943.

Kuva 10. Samettiin kätkeyty. Vuori, K. 2021

Kuva 11. Taittopohja kirjalle

Kuva 12. Gridi, kuvien ja tekstien asettelu

Kuva 13. Leipätekstin fontti kokeiluja

Kuva 14. Väliotsikon asettelu

Kuva 15. Taiton ensimmäinen testitulostus

Kuva 16. Taiton toinen testitulostus

Kuva 17. Ensimmäinen esimerkkiaukeama valmiista taitosta

Kuva 18. Esimerkkiaukeama uuden luvun alusta

Kuva 19. Kuvitettu esimerkki aukeama

Kuva 20. Klassikko lastenkirjojen kannet. De Saint- Exupéry, A. 1943. & Jansson, T. 1944.

Kuva 21. Runokirjojen kannet 40-luvulta. Vala, K. 1942 & Meriluoto, A. 1946.

Kuva 22. Suomalainen klassikko kirjankansi. Linna, V. 1954.

Kuva 23. Kansisuunnittelun moodboard

Kuva 24. Kansiluonnokset

Kuva 25. Kannen asettelun suunnitelma

Kuva 26. Kirjan sisäkuvituksia

Kuva 27. Kannen kuvittamisen vaiheita

Kuva 28. Lähes valmis kansikuvitus

Kuva 29. Kannen fontti kokeiluja

Kuva 30. Valmis kirjan kansi

Kuva 31. Valmis kansi kirjamallissa

5. LUKU

Soitin ovikelloa. "Sieltähän sinä jo vihdoinkin!" Täti sanoi.

"Ihan koko päivä, eikä eväitä eikä laukkaa! Hoh hoh!"

"Siellä oli ruokaa ja Tuovi, niin sukunimeä en muista, olisi antanut eväs palastaan. En ottanut," sanoin.

"Ai Tuovi, varmaan Tolvanen."

"Just, sehän se sukunimi olikin."

"Vai Tuovi on luokallasi. Tuovin äidin kanssa me kävimme Kylänlahdessa koulua yhdessä. Suuren talon, ihan kartanon, tytär, äiti nimittäin. Ihan ja minniitekemättömän miehen sai," kertoi täti.

"Miten niin minniitekemättömän? Onhan tytönkin saanut. muitakin pentuja, ei kun lapsia," minä siihen väliin.

"Hyvä ihme! Kyllähän ne just sen verran saavat, ja sitten me omaisuudet, omansa ja vaimonsa, taivaantuuliin on harjoitellut. Älysi lopulta jättää sen miehenkutaleen. Kyllä ne lapset hyvin viisaista kuulemma on, toiset on kertoneet. Mukava kun tutustut uusiin naapuruston immeisiin. Vaikka tulette ystäviksiksi. Kaikkien kanssa ei sovi ystäväystyy." Lopetti täti nostaen nenänsä pystyyn. "Myö ollaan maa-aateliala."

"Ai mitä?" kysyin.

"Me ollaan maalta lähtösin ja meidän on oltava maahenkissii, sillä sieltä on meidän suurimmat miehet tulleet ja kyvykkäitä naisia tulloo vastaisuudessa," vastasi täti pontevasti.

"Eila, joka asuu ihan koulun vieressä ja jolla on turkki. Hän neuvo laskut ja jutteli vähä aikaa koulussa, on kuulemma ainut lapsi," kerroin.

"No sinähän olet heti tutustunut!" vastasi tätini riemastuneesti.

"Käski joskus heille leikkimään." Täti rupesi kutomaan.

24

"Et missään tapauksessa saa mennä kenenkään luo lasten kutsamana, ennenkuin kuin vanhempi väki on pyytänyt ja minun kanssa on sovittu," täti kuin kauhuissaan.

"Entäs setä? Eila arveli että isänsä ja setänsä voisivat neuvotella," minä kysyin.

"Neuvotellaas ensin tämä ruoka," otti uunista puurolautasen, "on tämä vähän lämmintä. Syöt nyt tämän, setä tulee viideltä vasta syömään... Sitten on liharuokaa," täti touhuten.

"Riisipuuroa!" karjaisin.

Muistin sitä syöneeni oliko yksi, kaksi vai kolme vuotta sitten.

"Se on puuroa, jolla ei ole nimeä," täti nosti sormen suunsa eteen kuin ääntä vaimentava, "on otrapuuro, jos joku kysyy mitä söit kun tulet koulusta. Se on sotasalaisuus," vielä jatkoi täti.

Ihana kukkura lusikka sokeria päälle.

Olipa hyvää, ajattelin lusikoidessani lautaseni tyhjäksi. Nousin pöydästä tai oikeastaan laskeuden tuolista.

"Kiitos Jumalalle hyvästä ruuasta," niiasin hypistelin mekkoni helmaan sivulta. "Kiitos!" Mielestäni se oli kohteliai tapa kiittää, kun kiitti ensin Jumalaa ja sitten vielä sanoo kiitos, mutta täti sanoi heti:

"Kyllä on ihan hyvä että olet oppinut kiittämään, mutta riittää kun nouset pöydästä, niiaat ja sanot silmiin katsoen Kiitos. Sen Jumalan voi mielessään sanoa ja käsillään ei saa missään tapauksessa syönnin jälkeen mekkoa koskea, ennen kuin on pessyt, etteivät vaatteet tahraannu. Niin sinun pitääkin pukea tämä esiliina kotona eteen," otti ompelukoneen päältä lapoilun vaatten.

"Uusi essu!" minä kiljaisin.

"Niin," jatkoi täti, "tämä on sedän paidan helma osista tehty, vain punaiset kantit kaulan ja hihan tyven reunoissa on uutta. Ompelija tekaisi sen. Mekko pysyy siistinä, kun tämän muistat aina kotona laittaa yllesi. Tehdään toinenkin, että on pesun ajaksi. Sitä saa vanhastakin kuin uutta."

Essussa oli koketti ja siitä poimutettu alaosa, kaksi nappia selässä, kaksi taskua, niidenkin suissa oli punainen kantti. Minä pyörähdin ympäri kanta päälläni tädin tarkastellessa pää kallellaan.

25

auttaa, kun oon jälessä näissä oppiasioissa, sanoin.

Ruunan kummi, ajattelin.

Siinä se aika vierähti. Setä tuli kaupasta, otti sanomalehden, sytytti savukkeen ja alkoi lukea. Täti kattoi pöydän ja kun kattaus oli valmis, sanoi:

- Päivällinen olkaa hyvä!

Setä ei ollut vielääkään sanonut sanaakaan, lapoili lehden, kävi pesemässä käsiään, istuutui pöytään. Minä kiipesin tuolilleni, setä nyökkäsi minuun kääntyen, hymyillen:

- Hyvää ruokahalua!

Ojensi samalla leipä lautasta minuun päin. Minä häkellyin, en ollut ehtinyt pestä käsiäni enkä lukea edes ruokarukoustan edes ajatuksissa! Kotimökillä piti aina laulaa ääneen, yhden tai kaikkien yhdessä siunaa Herraa ruokamme! Ja joskus äiti luki pidemmänkin ruokarukouksen ja kädet piti ristiä! Se tuntui niin luontevalta.

Otin kuitenkin leipäpalasen ja panin sen lautaselleni ja siistin käteni helmaani. Ajatuksissani hiljaa sanoin ruokarukoukseni. Näin sedän tarkkailevan minua! Kun täti oli tarjoillut lämpimän ruuan hellalta, setä kysyi kouluuulumisista. Oliko koulu suurempi kuin maalla ja sainko kirjoja ja läksyjä. Ja niin tarvinkin apua niihin saatuihin kotilaskuihin. Kerroin sedälle, että olen niin tyhmä, että koko Porokylä ja setä sen lisäksi saavat minua opastaa siinä laskennossa, en tajua höykäsen pölähtämää. En osannut laskea, kotilaskuja.

- Yrititkö? kysyi setä.

- Kyllä ensisilmäyksellä näin, että ne käy yli ymmärryksen, niin kuin täi!

Tätikin naurahti, mutta sanoi:

- Ei tait kuljeksi ymmärryksen yli! Ja jos siulla Lahja on aikaa, katsoisit niitä Siirin kotitehtäviä.

Setä vain nyökkää tädille, minulle sano:

- Saako toisen palasen leipää tarjota?

- Ei kiitos, vastasin.

- Täti epäilee, ettei noin vähällä ruualla jaksa edes elää, saati kasvaa!

Ruokailu päättyy ja setä nyökkää, kai kiitokseksi. Minä nousen

36

pöydästä, muistaen päivällä oppimani, vain katso silmiin ja sano kiitos. Mutta setä jo selaa lehteä, en saa silmiin katsottua, ja täti kerää ruokia.

- Kiitos, niiaan.

Mielestäni ei tätikään katsonut minuun, mutta sanoo kuitenkin:

- Ole hyvä Siiri! Mutta miten sinä niiaat, pyllistyshän tuo on!

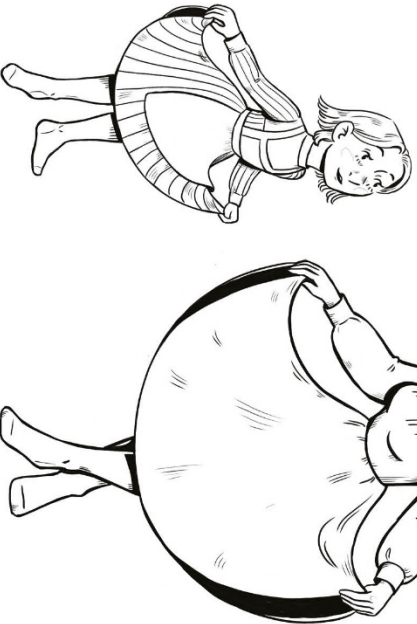
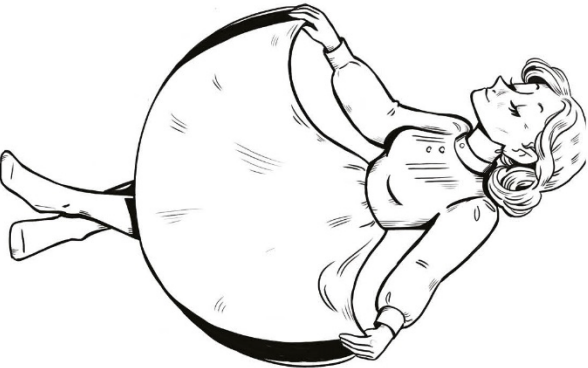
Siirtyy keskelle lattiaa, asettaa oikean jalkansa vasemman eteen ja sitten niiaa ja ja katsoo minuun.

- Näin se on kauniisti tehty, ei pyllistäen, vaan polvia notkistaen ja ylöspäin katsoen. Ja voi hymyillä, jos se luonnollisesti käy, mutta väkimmästi tulee irvistys. No Koitappas nyt.

Näytin, että osasin ja samantien aloin kertoa, miten vielä opettaja alakoulussa oli minua opettanut tervehtimään, kun olin välitunnilla tuttavalle naapurin miehelle viukuttanut kädellä ja huutanut Terve Eeti! Paavo, se opettaja, oli tunnin alussa koko luokkaa rivissä kuljettanut

37

<p>- Täytynee kysyä, tai lupasivathan ne kokoluokan voimalla minua auttaa, kun oon jälessä näissä oppiasioissa, sanoin.</p> <p>Ruunan kummi, ajattelin.</p> <p>Siinä se aika vierähti. Setä tuli kaupasta, orti sanomalehden, syytyti savukkeen ja alkoi lukea. Täti karttoi pöydän ja kun karttaus oli valmis, sanoi:</p> <p>- Päivällinen olkaa hyvä!</p> <p>Setä ei ollut vielääkään sanonut sanaakaan, lapoili lehden, kävi pesemässä käsiään, istuutui pöytään. Minä kiipesin tuolilleni, setä nyökkäsi minuun kääntyen, hymyillen:</p> <p>- Hyvää ruokahalua!</p> <p>Ojensi samalla leipä lautasta minuun päin. Minä häkelyvin, en ollut ehtinyt pestä käsiäni enkä lukea edes ruokarukoustan edes ajatuksissa! Kotimökillä piti aina laulaa ääneen, yhden tai kaikkien yhdessä sinuaa Herra ruokamme! Ja joskus äiti luki pidemmänkin ruokarukouksen ja kädet piti ristii! Se tuntui niin luontevalta.</p> <p>Otin kuitenkin leipäpalasen ja panin sen lautaselleni ja siistin käteni helmaani. Ajatuksissani hiljaa sanoin ruokarukoukseni. Näin sedän tarkkailevan minua! Kun täti oli tarjoillut lämpimän ruuan hellalta, setä kysyi kouluvuorustista. Oiko koulu suurempi kuin maalla ja sainko kirjoja ja läksyjä. Ja niin tarvinkin apua niihin saatuihin kotilaskuihin. Kerroin sedälle, että olen niin ryhmä, että koko Porokylä ja setä sen lisäksi saavat minua opastaa siinä laskennossa, en tajua höykäsen pölähtämää. En osannut laskea, korilaskuja.</p> <p>- Yritköös? kysyi setä.</p> <p>- Kyllä ensisilmäyksellä näin, että ne käy ymmärryksen, niin kuin täti! Täitkin naurahui, mutta sanoi:</p> <p>- Ei täit kuljeksi ymmärryksen yli! Ja jos siulla Lahja on aikaa, katsoisit niitä Siirin koritehtäviä.</p> <p>Setä vain nyökkää tädille, minulle sanoo:</p> <p>- Saako toisen palasen leipää tarjota?</p> <p>- Ei kiitos, vastasin.</p>	<p>- Täti epäilee, ettei noin vähällä ruualla jaksa edes elää, saati kasvaa! Ruokailu päättyy, setä nyökkää, kai kiitokseksi. Minä nousen pöydästä, muistaen päivällä oppimani, vain katso silmiini ja sano kiitos. Mutta setä jo selaa lehteä, en saa silmiini katsottua, ja täti kerää ruoka.</p> <p>- Kiitos, niaan.</p> <p>Mielestäni ei täitäkään katsonut minuun, mutta sanoo kuitenkin:</p> <p>- Ole hyvä Siiri! Mutta miten sinä niaan, pyllisyshän tuo on!</p> <p>Siirtyy keskelle lattiaa, asettaa oikean jalkansa vasemman eteen ja siten niaan ja ja katsoo minuun.</p> <p>- Näin se on kauniisti tehty, ei pyllistäen, vaan polvia notkistaen ja ylöspäin katsoen. Ja voi hymyillä, jos se luonnollisesti käy, mutta väkijäisesti tulee irvisitys. No Koitappas nyt.</p> <p>Näytin, että osasin ja samantien aloin kertoa, mienen vielä opettaja alakoulussa oli minua opettanut tervehtimään, kun olin välitunnilla</p>
	
36	37

4. LUKU

Avasin oven, niiasin, mitä minun olisi nyt sanottava. Jesta! Seisoin kuin puusta pudonneena. Vanha, niin minusta näytti, tietysti olikin kun ei ollut sodassa, lyhyt harmaa pysyvytukka, silmälasit nenällä, pyöreähköt kasvot. Istui siinä kirjoituspöydän takana, katsoi minua lasiensä yli.

- Niin huomenta, mitä asiaa sinulla on, kun et ole tunnilla luokasasi? hän kysyi.

- En minä vielä tiedä missä minun luokkani on... Ai, tämä on minun todistukseni, ojensin sen hänelle pöydän yli, niiasin:

- Tähti on sopinut tämän minun tulekseni.

Hän tarttui kirjeseen, jossa opintokirjani oli ja sanoi lempeästi hymyillen minulle:

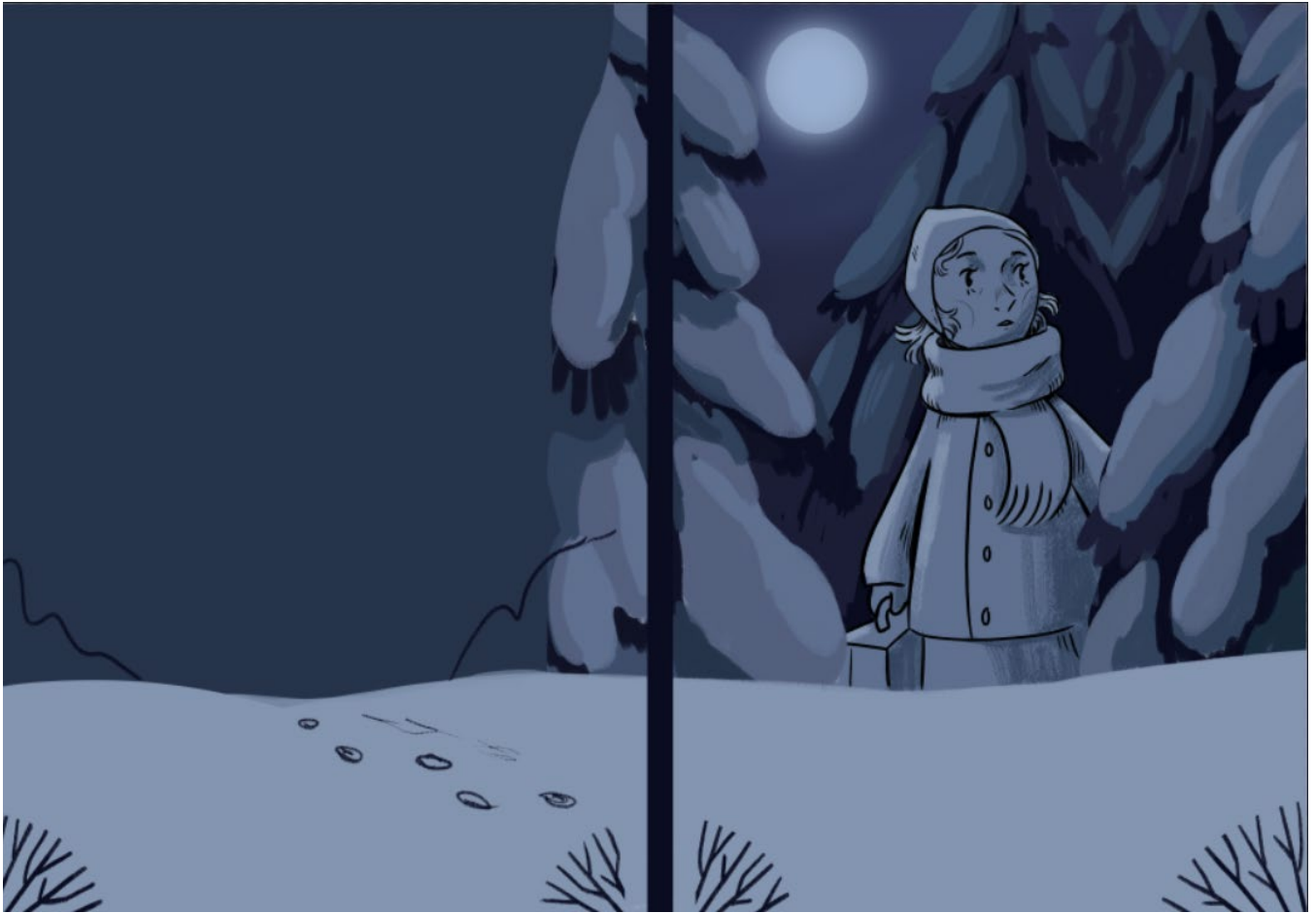
- Tervetuloa! laittoi sen kuoren pöydälle, nousi tuolistaan ja tuli minua kohti pöydän takaa jutellen ja tervehti kädestä pitäen. "Vienkin sinut luokaasi suorimmillaan."

Niin laskeuduimme rapur ja tulimme eteiseen. "Tässä on toisen luokan vaatenaulakot, jätä takkisi tähän." Riisuin salaman nopeasto kintaat taskuun ja hatu hyllylle. Kotiin valkeita kauluksiani, olivathan ne suorassa. "Rehtori" seisoj, tarkastelko minua, ei tainnut, katsoi ulos ikkunasta, siellä oli alkanut viskoa lumihuraleita.

Rykäisin kun olin valmis ja niin hän kopautti ovelle ja marsimme sisään. Suuri voimistelu- tai juhlasali jonka toisessa päässä oli pulpetit 3 rivissä ja opettajampöytä pienellä korokkeella, tauu, helmiautuu, pulperten takaseinällä 3 lasiovealista kaappia opetusvälineitä. Alosissa kai opetus kirjoja, kyniä ja ynnämuuta.

Siirin elämä on mullistumassa kotoa lähtemisen myötä. Vuosi on 1941 ja kylän koulu on suljettu opettajan lähdettyä rintamalle. 11-vuotias Siiri muuttaa tätinsä luo Nurmekseen asumaan ja käymään koulua. Matka alkaa yksin, kulkien läpi öisen metsän junalle ja lopulta uuteen kotiin. Matkan varrella on haasteita, mutta lopulta asiat eivät näytäkkään niin synkältä.

SIIRIN MATKA

Siiri Oravalahti

SIIRIN MATKA

Siiri Oravalahti

Valmis kirjan kansi:
Etukansi

Liite 6/2

Valmis kirjan kansi:
Takakansi

Liite 6/3

